

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Petr Kvapil

Single ženy v pomáhajících profesích
Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. Vladislava Závorská

2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl v seznamu literatury.

Ve Vyškově dne:

Petr Kvapil

Poděkování

Na tomto místě bych moc rád poděkoval své vedoucí práce a svým respondentkám.

Obsah:

ÚVOD	1
1 TEORETICKÝ RÁMEC	2
1.1 Pomáhající profese a sociální práce	2
1.1.1 Vymezení pomáhajících profesí a sociální práce	2
1.1.2 Proměny sociální práce u nás po roce 1989	3
1.1.3 Nároky a rizika sociální práce jako pomáhající profese	4
1.2 Fenomén singlovství a single ženy	6
1.2.1 Proměny rodiny a partnerských vztahů v moderní společnosti	7
1.2.2 Změny rodinného a partnerského života u nás po roce 1989	8
1.2.3 Fenomén singles	11
1.3 Výzkum o singles a reflexe tématu v časopisu Sociální práce	14
1.3.1 Výzkum o singles	14
1.3.2 Reflexe tématu v časopisu Sociální práce/Sociálna práca	17
2 METODOLOGIE	19
2.1 Předmět výzkumu a výzkumná otázka	19
2.2 Výzkumné hledisko	19
2.3 Metodologický přístup	20
2.4 Výzkumný nástroj a sběr dat	20
2.5 Respondentky	22
2.6 Sebereflexe výzkumníka	24
3 ANALÝZA	26
3.1 Motivace pro práci v pomáhající profesi	26
3.1.1 Hledání alternativy k zdravotnickému systému	26
3.1.2 Hledání smysluplnější práce	28
3.1.3 Neschopnost uplatnit se v jiné profesi	29
3.2 Významy přikládané práci v pomáhající profesi	30
3.2.1 Práce jako pomoc potřebným	30
3.2.2 Práce jako zaměstnání	32
3.2.3 Práce jako domov, klienti jako rodina	33
3.2.4 Práce jako sebetvorba	34

3.3	Vyrovňávání se s nízkým finančním ohodnocením profese	37
3.3.1	<i>Docela vycházím</i>	37
3.3.2	<i>Příjem na přežití</i>	38
3.3.3	<i>Vycházím královsky</i>	40
3.4	Společenské ohodnocení profese	40
3.5	Partnerské a rodinné postoje a plány.....	41
3.5.1	<i>Pasivní otevřenost vztahu</i>	42
3.5.2	<i>Nastupující rezignace na vztah</i>	43
3.5.3	<i>Nepotřeba vztahu</i>	45
3.6	Shrnutí.....	46
3.6.1	<i>Shrnutí výsledků analýzy</i>	46
3.6.2	<i>Kritická diskuze nad výsledky výzkumu</i>	48
4	ZÁVĚR	50
5	ANOTACE/ANNOTATION	52
6	JMENNÝ REJSTŘÍK	54
7	BIBLIOGRAFIE	56

ÚVOD

Mladí singles, bezdětní lidé, žijící sami, bez partnera, jsou prostřednictvím médií často stereotypně zobrazováni jako osoby upřednostňující nezávislý životní styl se zaměřením na svou profesní kariéru a individuální zájmy a odkládající nebo přímo odmítající rodinné závazky.

Práce v pomáhajících profesích je časově náročná, nenabízí výrazný kariérní postup ani vysoké výdělky a nepřináší společenskou prestiž. Přesto i v těchto profesích najdeme řadu mladých singles, a to nejen žen, které v těchto zaměstnaneckých pozicích dominují, ale i mužů. Jejich zaměstnání a z toho vyplývající životní styl může jen stěží odpovídat jejich mediálnímu obrazu.

Nabízí se proto otázka, co tyto mladé lidi motivuje k práci v pomáhajících profesích, jaké jsou jejich životní postoje a plány týkající se partnerských vztahů, rodiny a zaměstnání a jaké významy přikládají své profesi.

Práce v přímé péči může být fyzicky i psychicky náročná a přístup jednotlivých zaměstnanců ke klientům a jejich způsob přizpůsobení se pracovním nárokům v pomáhající profesi se může lišit i s ohledem na jejich soukromý život či rodinné zázemí. Singles, kteří vlastní rodinu nemají, mohou mít ke své práci, respektive ke klientům, jiný vztah, než například lidé sezdání.

Výzkum zaměřený na tuto skupinu lidí by přinesl nové poznatky nejen o fenoménu mladých singles, jejichž podíl v populaci stále narůstá, ale především o postojích a jednání specifické skupiny pracovníků v přímé péči.

Svůj výzkum jsem potom konkrétně zaměřil na ženy žijící samy, totiž bez partnera, bezdětné, ekonomicky nezávislé, ve věku cca 25 – 40 let, tedy ve věku, ve kterém je běžné uzavírat manželství a zakládat rodinu, pracující v pomáhající profesi, konkrétně v sociálních službách. S ohledem na předchozí byl stanoven následující cíl výzkumu: *Prostřednictvím kvalitativního empirického šetření zjistit, jaké významy své práci a osobnímu životu přikládají single ženy působící v pomáhajících profesích.*

V rámci kvalitativního přístupu byla pro výzkum zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru. Zkoumaný soubor představoval sedm single žen, které v současnosti pracují v přímé péči v sociálních službách. Pokud jde o strukturu práce, ta má tři hlavní části: teoretický rámec, metodologickou část a část analytickou.

1 TEORETICKÝ RÁMEC

V této části práce bude nejprve pojednáno o pomáhajících profesích a sociální práci obzvláště, s ohledem na obor mého studia. Dále se zaměřím na změny rodinného života a partnerských vztahů v moderní a pozdně moderní společnosti, aby bylo možné lépe porozumět kontextu, v kterém se objevuje fenomén singles, který bude pojednán následně.

1.1 Pomáhající profese a sociální práce

V této podkapitole nejprve vymezím pomáhající profese jako takové a poté konkrétně sociální práci jako jednu z nich. Dále pojednám o historii sociální práce u nás, a to hlavně o jejích proměnách po roce 1989. Nakonec se budu zabývat riziky a ohroženími v sociální práci jako jejími specifiky jakožto pomáhající profese.

1.1.1 Vymezení pomáhajících profesí a sociální práce

Matoušek zahrnuje do pomáhajících profesí (*helping professions*) medicínu, psychologii, pedagogiku a sociální práci a spojuje jejich vznik se slábnoucí úlohou rodiny a jiných tradičních systémů sociální podpory. Specifikem pomáhajících profesí je autorovi to, že v centru jejich zájmu je člověk, klient, jako osoba se všemi svými rolemi, na rozdíl od většiny ostatních profesí, kde je klient vnímán instrumentálně, parciálně, v jedné roli. Co se týče profesionálů, pracujících v pomáhajících profesích, ti jsou jednak závislí na svých klientech, protože oni ospravedlňují existenci jejich profese, jednak jsou od nich vyžadovány specifické nároky, mezi něž patří fyzická i psychická zdatnost, inteligence, přitažlivost pro klienty, důvěryhodnost, komunikační dovednosti, empatie (2003a, s. 148-149).

V dalším výkladu se s ohledem na obor svého studia zaměřím z pomáhajících profesí pouze na sociální práci, a pokud použiji výraz pomáhající profese v singuláru, budu tím mít na mysli právě jen ji.

Sociální práci (*social work*) vymezuje Matoušek jako společenskovední disciplínu i praktickou činnost, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů, mezi které řadí chudobu, nezaměstnanost, diskriminaci, problémy ve výchově dětí aj. (2003a, s. 213).

Navrátil definuje náplň sociální práce pomocí konceptu sociálního fungování a životní situace. Cílem sociální práce obecně je dle něj zlepšit či obnovit sociální

fungování klienta v jeho konkrétní životní situaci, zlepšit jeho schopnost zvládat výkon sociálních rolí, naplňovat rolová očekávání jeho okolí a společnosti (2001, s. 12-14). Zároveň mu má pomoci naplňovat jeho potřeby fyziologické, psychologické, sociální a noogení/smyslu (Navrátil, Musil, 2000, s. 133).

Pokud bychom využili v podstatě tautologickou definici, že sociální práce je prostě to, co dělají sociální pracovníci, či negativní definici, tvrdící, že sociální práce je často to, co jiní – zdravotní sestry, lékaři, policie a jiní nedělají (Hanvey, Philpot, 1996, podle Navrátil, 2001, s. 10-11), mohli bychom vymezit sociální práci okruhem činností, které pro činnost sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách stanoví v § 109 a § 116 zákon o sociálních službách (Zákon č. 108/2006 Sb.).

S ohledem na výše zmiňovaná vymezení sociální práce se nyní pokusím o její vlastní vymezení s přihlédnutím k záměrům svého výzkumu. Sociální práci vnímám jako praktickou činnost, celostní pomoc lidem v tíživé sociální situaci, do níž se dostali svojí vinou či nepříznivými životními okolnostmi. Tato činnost má nejčastěji podobu poskytnutí informací, rady, pomoci s orientací ve vlastní situaci a společnosti a je často spojená s nějakou formou hmotné pomoci (dávky, pomůcky). Anebo spočívá v určité formě péče o danou osobu a její potřeby tam, kde to daná osoba není schopna zvládnout sama (nejrůznější formy handicapů).

1.1.2 Proměny sociální práce u nás po roce 1989

Po komunistickém převratu v roce 1948 u nás došlo k přerušení a deformaci vývoje sociální práce a celé sociální oblasti. Jak uvádí Sotoniaková, v pojetí tehdejší ideologie měla revoluční změna společenských a ekonomických poměrů a znárodnění výrobních prostředků, dle marxistické teorie, přivodit takové změny v ekonomické základně, jež povedou k vyřešení problémů tzv. nadstavby. Sociální problémy tedy měly přestat existovat v důsledku nastolení socialistické společnosti. Vedly se diskuze o tom, zda je vhodné nadále používat pojem sociální problém, jestli není vhodnější mluvit o „negativních sociálních přežitcích kapitalismu“, nebo zda hovořit o chudých lidech, nebo spíše o „osobách s nedostatečným příjmem,“ či „občanech s omezenou možností spotřeby“. V této atmosféře se sociální práce stala nežádoucím oborem, přežitkem předchozí kapitalistické společnosti. Stejně tak došlo v padesátých letech k likvidaci vysokoškolského a posléze i středoškolského sociálního školství (2005, s. 16). V sociální oblasti došlo k eliminaci všech subjektů kromě státu, sociální oblast se měla nadále vyznačovat státním monopolem a paternalismem, byrokratizací a centrálním

direktivismem (Krebs, 2010, s. 107). Sociální péče byla redukována především na poskytování dávek a ústavní péči. V 70. a 80. letech se sociální práce opět začíná pomalu rozvíjet, nikoliv ale jako odborná disciplína, ale jako nutnost pro praxi (Sotoniaková, 2005, s. 16-17).

Po listopadu 1989 u nás došlo dle Matouška k poměrně rychlé obnově vysokoškolského studia sociální práce. Zároveň také vzrostla její potřeba jako praxe, protože změna společenského uspořádání a ekonomická a sociální reforma ve společnosti přivodily spoustu nových problémů (neskrývaná prostituce, začlenění propuštěných vězňů po amnestii, bezdomovectví, migrace uprchlíků přes naše území, práce cizinců na černo, otázka menšin, zneužívání, drogy, gamblerství, nezaměstnanost). Výrazným rysem polistopadového vývoje v sociální péči se stává snaha o deinstitucionalizaci sociálních služeb, tj. vytváření alternativ k tradiční, většinou ústavní péči v těch případech, kdy je to možné, dostupné a nevytrhující klienta z jeho přirozeného prostředí, v rámci jeho komunity (2001, s. 152). Dalším výrazným znakem se dle Bednáře stává masivní nástup nestátních neziskových organizací, církevních i necírkevních, a rozvoj dobrovolnictví. Klíčovými hodnotami v sociální práci se stávají autonomie klienta a individuální přístup k němu a to na pozadí permanentního a důsledného dodržování lidských práv a základních svobod. Garancí toho má být mimo jiné postupné zavádění standardů kvality, inspirované zahraničními zkušenostmi a komerční sférou. Dalšími hodnotami jsou pak snaha o samostatnost klientů, jejich aktivitu a sociální začleňování (2012, s. 20). Na straně sociálních pracovníků je pak kladen důraz na růst jejich odborného (celoživotního) vzdělávání a jejich profesionálních praktických kompetencí (Havrdová, 1999, s. 42). Jejich kvalita a profesní identita má být potvrzena vznikem profesních komor – Společnosti sociálních pracovníků a Komory sociálních pracovníků a přijetím Etického kodexu sociálních pracovníků (1995).

1.1.3 Nároky a rizika sociální práce jako pomáhající profese

Sociální práce jako jedna z pomáhajících profesí obnáší specifické nároky na své pracovníky a zároveň je spojena s určitými riziky. Matoušek vymezuje jako obecné předpoklady a dovednosti pracovníka pomáhající profese zaprvé fyzickou zdatnost a inteligenci, včetně inteligence emoční a sociální. Dále přitažlivost, a to ve smyslu nejen fyzického vzhledu, ale i názorové příbuznosti a citového příklonu, odbornosti a pověsti sociálního pracovníka. A nakonec důvěryhodnost a komunikační dovednosti, mezi

nimiž zdůrazňuje zúčastněné naslouchání klientovi s cílem porozumět, a empatii (2003b, s. 52-54). Na nižší, konkrétnější rovině, identifikuje Havrdová následující praktické kompetence sociálních pracovníků, konkrétně schopnost rozvíjet účinnou komunikaci, orientovat se a plánovat postup, podporovat klienta a pomáhat mu k soběstačnosti, adekvátně zasahovat a poskytovat služby, přispívat k práci organizace a usilovat o vlastní odborný růst (1999, s. 45-46).

Co se týče rizik v sociální práci, je třeba zmínit syndrom vyhoření (*burn-out syndrome*). Jak uvádí Matoušek, první vědecké výzkumy a jeho pojmenování spadají do 70. let minulého století. Jedná se o soubor typických příznaků vznikajících u pracovníků pomáhajících profesí jako důsledek nezvládnutého pracovního stresu, který přináší práce s lidmi, v níž je sociální pracovník z podstaty věci nadměru angažován svou vlastní osobností. Tato práce je o to náročnější, pokud se jedná o nedobrovolné klienty nebo klienty nemotivované, pasivní, umírající, poskytující minimální zpětnou vazbu. Mezi typické znaky syndromu vyhoření patří mimo jiné psychické i celkové vyčerpání, ztráta pocitu uspokojení z práce, stupňující se odstup ve vztahu ke klientům, lpění na zavedených postupech, minimální výdej energie na pracovní činnosti, preference administrativních činností, časté pracovní neschopnosti a omezování komunikace s kolegy (2003b, s. 55-56). Vyhoření je dle Maroona multidimenzionálním procesem, ve kterém hrají roli spouštěče především dva faktory a jejich interakce a to na jedné straně osobnostní předpoklady sociálního pracovníka a jeho očekávání spojené s prací a na druhé straně je to nastavení pracovních podmínek v organizaci a nároky profesionálních povinností (2012, s. 16-17). Pokud jde o osobnost sociálního pracovníka, týž autor uvádí výzkumy, které jako potencionálně ohroženější uvádí spíše mladší věkem i služebně než starší pracovníky, spíše svobodné než žijící v manželství, spíše s vyšším vzděláním a více citově angažované a s většími očekáváními (2012, s. 43-44).

Syndrom pomocníka (*helper's syndrome*) je dle Schmidbauera specifickou narcistickou poruchou, kterou si pomáhající pracovník nevědomě řeší své rané trauma odmítnutého dítěte. Nedostatek pochopení a uznání se tak snaží získat v nerovném vztahu s klientem, v němž má mocenskou převahu. Pomáhání se stává vlastní obranou a za vnějšími altruistickými motivy se tak může skrývat snaha pomoci sobě samému, snaha o přijetí a uznání, která je však často neúčinná. Pomáhající pracovník se tak ocitá v roli „bezmocného pomocníka“, který se svým přehnaným pracovním nasazením snaží kompenzovat vnitřní pocity prázdnoty a bezcennosti (2000, s. 42-43). Jedním z mnoha

důsledků pak je i rozvíjení se syndromu vyhoření, zde pouze jako jednoho z příznaků syndromu pomáhajícího, a deprese. Prevencí proti tomuto stavu má být dlouhodobý a kvalitní výcvik a soustavná a pravidelná supervize (Schmidbauer, 2008, s. 20).

Dalším specifikem pomáhajících profesí je otázka moci a jejího případného zneužití či zneužívání. Zde můžeme rozlišit dvě roviny, institucionální a personální. Na rovině institucionální jde o to, že pomáhání často probíhá v určitých zařízeních, institucích, které se explicitně profilují jako pomáhající, zároveň ale jsou implicitně mocenské, kontrolující a ovládající. Tyto instituce mohou dle Goffmana nabývat podoby „totálních institucí“ (1991, s. 4-7).

Na rovině personální se jedná o to, jak uvádí Guggenbühl-Craig, že vztah pomáhajícího pracovníka a klienta je ze své podstaty, co se týče mocenské stránky, asymetrický a to někdy velice výrazně. Navíc v sociální práci je potřeba často jednat v zájmu klienta proti jeho vůli a to v duchu přístupu „normality a sociálního přizpůsobení“. Motivací sociálního pracovníka pak může být nejen na venek deklarovaná ochota pomáhat, ale i vědomé či nevědomé potěšení spojené s touhou vládnout a zbavit klienta moci (2007, s. 14). Pokud by se zdálo, že negativní stereotypy o sociálních pracovnících odráží doby minulé, spojené s určitým pojetím sociální práce, a že současný sociální pracovník je otevřený, přístupný a psychologicky školený, pak se možná otázka mocenské převahy nad klientem zjemní, ale zároveň prohloubí. Sociální pracovník už vidí nejen do klientových ekonomických a sociálních poměrů, ale i do jeho psychologických záležitostí, do jeho nitra. S tím souvisí i otázka motivací pro samotnou volbu povolání sociálního pracovníka. Pokud nepřijmeme tezi, že tyto motivy jsou pouze nezištné a ušlechtilé, pak se musíme ptát, co vede člověka k tomu, že se zabývá temnými stránkami sociálního života, nešťastnými a sociálně nepřizpůsobenými lidmi, co ho na takovéto práci fascinuje, s ohledem na to, že běžný člověk, pokud se ho to bezprostředně netýká, se této oblasti života spíše vyhýbá, nevyhledává ji (2007, s. 18-19).

1.2 Fenomén singlovství a single ženy

V této podkapitole bych chtěl nejprve pojednat o proměnách rodinného života a partnerských vztahů v moderní společnosti a o změnách, které v této oblasti proběhly u nás po roce 1989, aby bylo možné lépe porozumět kontextu, v kterém se objevuje fenomén singles. V další části se zabývám právě tímto fenoménem a single ženami.

1.2.1 Proměny rodiny a partnerských vztahů v moderní společnosti

Od poloviny 18. století dochází dle Možného v evropském prostoru k proměnam tradiční patriarchální rodiny v souvislosti s procesy industrializace, urbanizace a modernizace společnosti a jejím nahrazením rodinou moderní, nukleární, tvořenou rodiči a dětmi (1999, s. 27). Jak uvádí Rabušic, proběhla dle konceptu tzv. demografické tranzice přibližně v letech 1750–1930 v západní Evropě první demografická tranzice, jež se projevila poklesem úmrtnosti a porodnosti. Je to také období vzniku konceptu romantické lásky (oproti manželství z rozumu či dohodnutým sňatkům, motivovaným majetkovými zájmy) a sílícího individualismu (2001, s. 43). K ještě zásadnějším změnám však dochází od 60. let 20. století, v době druhé demografické tranzice, následkem poválečných změn ve společnosti a nových hodnotových orientací. V popředí stojí hodnoty individualismu, důrazu na sebenaplnění a seberealizaci jedince a jeho práva (2001, s. 176-177). Tehdejší proměny rodiny shrnuje de Singly jako snížení počtu sňatků a zvýšení nesezdaných svazků, nárůst rozvodů a rozchodů, nárůst neúplných rodin s jedním rodičem, snížení počtu porodů, nárůst mimomanželských porodů a nárůst námezdní práce žen, převážně matek. Mění se také význam rodiny pro její členy. Ustupuje funkce ekonomická a reprodukční a stále více se do popředí dostává motiv seberealizace (1999, s. 87). De Singly pak hovoří, když charakterizuje následný vývoj, o přechodu moderní rodiny k rodině postmoderní, v níž už nejde primárně o vztahy a rodinu jako takovou, ale o štěstí jejich jednotlivých členů. „To, co se mění, je skutečnost, že vztahy již samy o sobě nemají hodnotu. Ta vyplývá především z uspokojení, které mají poskytnout každému členu rodiny. Šťastná rodina je dnes méně přitažlivým ideálem. Důležité je, aby byl člověk šťasten sám za sebe“ (1999, s. 90–91). Jak píše Dudová, to vše jako výsledek postupující individualizace společnosti. Člověk je stále více vnímán a žije jako individuum, vyvazuje se z předem daných rolí a životních scénářů, určuje běh svého vlastního života, je stále více autonomní. To se týká nejprve mužů, později žen a dnes tak začínají být vnímány i děti (Dudová, Vohlídalová, 2007, s. 18). Individualizace je ale dle Becka procesem ambivalentním. Na jedné straně pozitivním, vyvázáním jedince z tradičních, předem daných pravidel a povinností a poskytnutím mu větší svobody, na druhé straně přináší ztrátu pevného zakotvení a vnitřní stability. Jedinec na sebe bere tíhu neustálé volby a rozhodování (Beck, Beck-Gernsheim, 1995, s. 4-5). 60. léta také přinesla emancipaci žen, umocněnou možností kontrolovat porodnost moderními antikoncepčními prostředky a právní úpravou ukončení těhotenství. Dochází tak

k oddělení reprodukce od sexuálního života. Beck ale zároveň ukazuje, že nukleární rodina a výrazné oddělení mužských a ženských rolí nebylo produktem industriální společnosti, ale naopak tím, co umožnilo její zrod a fungování. Tím, že si vyhradila muže pro trh práce a veřejnou sféru (produkci), potřebovala někoho, kdo by se staral o fungování a chod rodiny (reprodukcí) a tím byly ženy. V dnešní době pozdní modernity, kdy ženy pronikly masově do veřejné oblasti a na trh práce a kde muži zase naopak jsou zapojováni do chodu domácnosti a péče o děti se tak do vztahů mužů a žen a do jejich rolí vnáší onen konflikt, protiklad, který leží mezi požadavky, které vyžaduje manželství a rodičovství, a mezi nároky trhu na flexibilitu a mobilitu pracovní síly. „V konfliktech, k nimž dnes dochází mezi muži a ženami, tak musí být řešeny personalizované rozpory industriální společnosti“ (Beck, 2011, s. 174-175). Třídní boj se tak dle Becka přenáší do partnerských vztahů a činí je zranitelnými. To, co industriální společnost v rámci rodiny rozdělila, totiž produkci a reprodukci s jejich antagonistickými požadavky, je nyní spojováno v jednotlivém člověku. A navíc, proklamovaná rovnoprávnost mezi pohlavími se sváří s realitou, kde stále přetrvává faktická nerovnost jak na trhu práce, tak ve sféře veřejné. S tím, že v mnoha oblastech výdělečného života dobyly ženy „potápějící se lodi“, totiž obsadily ty profese, jichž se muži rádi vzdali (2011, s. 167). V posledku tedy platí, že vztahy jsou křehčí a rostoucí individualismus se projevuje v nahrazení standardizované biografie tzv. choice biografií, v níž je jednatelce permanentně nucen svobodně volit směřování svého života. V partnerských vztazích je odrazem toho růst plurality forem manželského a partnerského soužití, včetně singlovství a dobrovolné bezdětnosti (2011, s. 188).

Krajní podobu projevu individualismu v partnerských vztazích načrtává Giddens ve svém konceptu „čistého vztahu“. Ten „odkazuje k situaci, kdy do vztahu lidé vstupují pro vztah sám, pro to, co mohou oba ze svého spojení získat; a trvá jen potud, pokud jsou oba přesvědčeni, že jim skýtá dost uspokojení na to, aby v něm chtěli setrvávat“ (2012, s. 68). Jde o vztah bez závislosti a bez závazku, jenž je prostorem pro utváření a rozvoj sebe sama, pro autonomii a sebereflexivitu, na rozdíl od romantické lásky, která hledá tu pravou osobu napořád. Oproti projektivní identifikaci romantické lásky tu vystupuje láska „spolu plynoucí/konfluentní“ (2012, s. 68-72).

1.2.2 Změny rodinného a partnerského života u nás po roce 1989

V 90. letech u nás (a v dalších postkomunistických zemích východní Evropy) dle Haškové došlo k výraznému zlomu, který se projevil nárůstem bezdětnosti, růstem věku

prvorodiček, poklesem plodnosti hluboko pod úroveň prosté reprodukce (tj. pod úroveň 2,1 dětí na jednu ženu), poklesem sňatečnosti a nárůstem alternativních forem uspořádání partnerských vztahů, včetně dobrovolné bezdětnosti a singlovství. Zatímco v západní Evropě tyto trendy probíhaly postupně několik desetiletí od 60. let, u nás proběhly opožděně ve velice krátké době let devadesátých. Naopak předchozí období socialistické společnosti se vyznačovalo vysokou mírou sňatečnosti, nízkým věkem kdy muži a ženy vstupovali do manželství, nízkým věkem prvorodiček a provázáním prvních sňatků a prvních porodů a vysokou mírou porodnosti. Odlišný vývoj u nás v 60. až 80. letech bývá vysvětlován souhrou mnoha faktorů, např. malým rozšířením kvalitní hormonální antikoncepce, omezenými možnostmi studia a seberealizace na trhu práce spolu s platovou nivelizací, omezenými možnostmi volnočasových aktivit včetně cestování, vnímáním rodiny jako jediného místa seberealizace a úniku před státní mocí, podporou mladých rodin s dětmi atd. (2009, s. 23-25).

Co se týče změn, které proběhly v 90. letech, výklad jejich příčin je nejednotný. Některými autory jsou trendy, probíhající u nás po revoluci, vnímány jako projev opožděné druhé demografické tranzice, jež se projevuje odklonem od manželství k nesezdanému soužití/kohabitaci, kdy středobodem páru už není dítě, ale pár sám, a dále regulací porodnosti díky moderní antikoncepci. Dle Rabušice je hlavní příčinou polistopadových trendů proměna hodnot a postojů (kulturní faktory) mladší části společnosti, její příklon ke vzorům západoevropských mentálních kohort. V podstatě se jedná o výraz našeho návratu do rodiny západních demokracií, což je dle autora nutno hodnotit kladně (2001, s. 205-215).

Druhý proud, reprezentovaný Rychtaříkovou, zmiňované trendy připisuje na vrub socioekonomické transformaci společnosti (strukturální faktory). Hlavní příčinu vidí ve všeobecném pocitu nejistoty a stresu, rozporem mezi aspiracemi lidí a možnostmi jejich reálného naplnění. Na konkrétní úrovni jde např. o finanční nedostupnost bytů pro mladá manželství, vzestup životních nákladů po narození dítěte/dětí, rostoucí nezaměstnanost atd. Proto odmítají hovořit o opožděné druhé demografické tranzici a mluví o demografickém šoku (Rychtaříková, 2001, podle Hašková, 2009, s. 28-29).

Oba výklady, přes odlišné hodnocení těchto trendů, se však dle Hamplové nemusejí vylučovat, ale mohou se naopak kombinovat při vysvětlování vzájemného ovlivňování a podmiňování faktorů kulturních a socioekonomických. Např. lidé s nižším vzděláním byli asi více ovlivněni zhoršením socioekonomických podmínek,

lidé s vyšším vzděláním naopak hodnotovými změnami (Hamplová, 2006, podle Hašková, 2009, s. 33). Na druhou stranu, pokud by hlavní příčinou byly faktory strukturální, dal by se po jisté době očekávat příklon k předchozím trendům, pokud by ale hlavní příčinu tvořily faktory kulturní, byly by nastalé změny dlouhodobé a nevratné (Sobotka, 2004, s. 204).

Dalším faktorem, majícím možný vliv na pokles sňatečnosti, odkládání mateřství a další změny demografického chování může mít podle Chaloupkové vznik nové životní etapy tzv. post-adolescencce mezi dospíváním (adolescencí) a dospělostí. V rámci perspektivy životní dráhy je vstup do dospělosti spojen se sérií dílčích přechodů, tranzic, jejichž podstatou je přesun od ekonomické závislosti na rodičích k ekonomické nezávislosti a od orientační rodiny k založení vlastní prokreační rodiny. Těmito tranzicemi jsou ukončení studia, vstup na trh práce, odstěhování se od rodičů, vstup do manželství a založení rodiny (2010, s. 25). Odsouvání těchto přechodů do pozdějšího věku a vytváření tak prostoru mezi ukončením dospívání a vstupem do dospělosti, naplněným utvářením identity a experimentováním, označuje Galland právě jako období post-adolescencce (Galland, 1990, podle Chaloupková, 2010, s. 27) a Arnett jako „vynořující se dospělost“ a je jedním z projevů de-standardizace a růstu nestability životních drah (Arnett, 2004, podle Chaloupková, 2010, s. 27).

Pokud jde o problematiku postavení žen na trhu práce, za socialismu u nás byla, jak uvádí Čermáková, na rozdíl od západu, protlačena „emancipace“ shora, přes deklarovanou rovnost ale ženy fakticky nemohly „dělat kariéru“. Byla totiž podporována pouze taková pracovní aktivita žen, která saturovala buď nedostatky pracovní síly (mužů) či příjmy rodinných rozpočtů, případně obojí. V 80. letech pak dosahuje zaměstnanost žen nejvyšších hodnot z poválečného období a dochází k obsazení a feminizaci určitých rezortů, např. školství, zdravotnictví, veřejné správy a ostatních veřejných služeb. V 90. letech se ženám otvírají nové možnosti (podnikání), ale zažívají i nové negativní zkušenosti (nezaměstnanost). Vysoká místa v politice a ekonomice jim však zůstávají spíše uzavřena. Také možnost skloubit rodinný a pracovní život je obtížné (rušení jeslí a školek, neochota zaměstnavatelů k vytváření pracovních míst na částečný úvazek či s volnou pracovní dobou, na evropské poměry dlouhá rodičovská dovolená, spojená se zastaráváním vědomostí a snižováním kvalifikace atd.) (2000, s. 85-97).

1.2.3 Fenomén singles

Anglický pojem *singles*, nemající český ekvivalent, by se dal volně přeložit jako svobodní, nezadaní. Objevuje se v poválečném období se vzrůstajícím počtem lidí, žijících bez stálého partnera. Dle Tomáška je tehdy (50. léta) tento způsob života vnímán jako deviantní a původně byly k singles řazeni i kohabituující (2006, s. 88). Rozdílně, přijatelněji, byli hodnoceni muži – staří mládenci, než ženy – „staré panny“, pokud se ovšem nerozhodly zasvětit svůj život péči o druhé (Uhdeová, 2006, podle Chytilová, 2013, s. 21). S růstem změn ve společnosti se pohled na singlovství (*singleness*) měnil a dnes je vnímán jako jedna z alternativních běžných forem života, i když stále přece jen spojená se stigmatizujícími aspekty, neboť jak uvádí Reynolds, singlovství je stále (u žen) definováno negativně, skrze to, co postrádají, co jim chybí (partner, děti) (Reynolds, Wetherell, Taylor, 2007, s. 332). Budgeon v této souvislosti hovoří o ideologickém tlaku „párové kultury“ (2008, s. 302). Dnes se obecně mezi singles řadí převážně lidé ve věku asi 25–40 let, ekonomicky nezávislí, bez trvalého partnerského vztahu. Mezi vymezující znaky tak dnes patří nepřítomnost (trvalého) partnera, bezdětnost a ekonomická nezávislost (projevující se často tím, že bydlí sami), přičemž ne všechny znaky se vyskytují současně a různí autoři se liší v tom, který z nich je pro ně podstatný pro vymezení singles. Pro lepší pochopení je přínosné podívat se na některé typologie singles, které nám ukáží problematičnost jejich přesného vymezení.

Klasickou se stala Steinova typologie z počátku 80. let. Ten na základě dvojic dobrovolnosti/nedobrovolnosti a dočasnosti/trvalosti vytváří jejich vzájemnou kombinací tyto čtyři typy singles: 1) dobrovolní dočasní (*voluntary temporary singles*) – ti, jež jsou momentálně z vlastní vůle svobodní, ale do budoucna předpokládají vstup do manželství, v současnosti ale mají jiné priority; 2) dobrovolní trvalí (*voluntary stable*) – ti, co vůbec neuvažují do budoucna o vstupu do manželství, ti, jimž to jejich povolání neumožňuje (kněží, řádové sestry), rozvedení/ovdovělí, kteří už o dalším sňatku nepřemýšlí; 3) nedobrovolní dočasní (*involuntary temporary*) – hledají partnera, ale v současné době se jim ho nedaří nalézt; 4) nedobrovolní trvalí (*involuntary stable*) – rozvedení, ovdovělí či nesezdaní, kterým se nepodařilo nalézt partnera a tento stav svým způsobem již akceptovali (Stein, 1981, podle Chorošeninová, 2011, s. 11-12). Jako každá typologie je i tato pouhým nedokonalým nástrojem, prostředkem, neboť realita ukazuje mimo jiné to, že, jak uvádí Reynolds, např. pojem dobrovolnosti či volby je ambivalentní, neboť některé ženy, které doposud nenašly vhodného partnera, své momentální singlovství vnímají jako volbu, zatímco jiné tu stejnou situaci hodnotí jako

singlovství nedobrovolné. Výstižně to ilustrují rozdílné a zároveň stejné odpovědi respondentek, které na otázku, zda jsou singles dobrovolně, odpověděly „ne, protože jsem ještě nenašla toho pravého“ a „ano, protože jsem ještě nenašla toho pravého“ (Reynolds, Wetherell, Taylor, 2007, s. 333). Také otázka dočasnosti a trvalosti je problematická. Jak uvádí Trimberger, většina žen prožila některou část svého života jako vdané či kohabitující a jinou část jako singles. Navíc spousta z nich není vdaná či kohabitující, ale ani úplně singles (rozvedené singles, svobodné single matky atp.) (2005, s. 19). Otázka volby a trvalosti je problematizována i tím, do jaké míry zohledňujeme a vnímáme sociální tlaky okolí, společnosti, genderu atd. Reynolds uvádí následující typologii singlovství, odvozenou ze (sebe)vnímání vlastního singlovství ženami: 1) singlovství jako osobní deficit (*personal deficit*) a 2) singlovství jako sociální vyloučení (*social exclusion*) – obojí jako negativní vymezení, rozdílné v tom, na koho „svaluje vinu“; 3) singlovství jako nezávislost a volba (*independence and choice*) a 4) singlovství jako sebeaktualizace a dosažení (*self-actualization and achievement*) – obojí jako pozitivní hodnocení, vnímající singlovství jako privilegované postavení (Reynolds, Wetherell, 2003, s. 497-502).

Pokud jde o partnerské vztahy, se singles byl spojen stereotyp, že jde o lidi egocentrické, zaměřené na kariéru, preferující osobní svobodu, nezávislost a zábavu, nemajících zájem na pevných (rodinných) vztazích, osamělé atp. Výzkumy toto nepotvrdily, naopak ukázaly, že co se týče vztahů, je konkrétně pro single ženy často velice důležitá síť přátelských vztahů, o které se vyjadřují „rodinným slovníkem“ (Simpson, 2006). Někteří ale mohou naopak strádat tím, že jsou sice pro mnoho lidí částečně důležití, pro nikoho však ti nejdůležitější (Macvarish, 2006). Trimberger zase zdůrazňuje, jak se může singlovství, osvobozené od tlaku a předsudků společnosti, stát plnohodnotnou a plně naplňující alternativou vůči párovému soužití. Svoji „novou single ženu“ tak vidí ne jako osamělou a nenormální, ale jako spokojenou a naplněnou, pokud její život stojí na následujících šesti pilířích, kterými mají být vlastní domov, uspokojující zaměstnání, naplněná sexualita (ať už formou sexu či spokojeného celibátu), spojení s další generací (skrze děti příbuzných či dobrovolnickou práci s mladými), síť přátel a zapojení se do místní komunity. Taková single žena je pro ni méně osamocená než spousta vdaných žen, které žijí ve vztahu, v kterém nejsou šťastné, protože jejich partner pro ně není „spřízněnou duší“. Tu potřebují jak singles, tak ostatní, a pro pocit osobního štěstí je důležitější než život v páru (2005, s. 17-18). Také co se týče toho, že za jeden ze základních (sebe)definičních znaků singles je bráno to, že

nemají partnera, pak z Tomášková (2006) výzkumu u nás vyplynulo, že tak docela sami nejsou a že často udržují nějakou formu pravidelných, často dlouhodobých vztahů (sexuálních, přátelských), které však nevnímají do budoucna jako základ pro založení rodiny.

Přechodem mezi singlovstvím a kohabitací pak může být i nárůst fenoménu „odděleného soužití“ (*living apart together* – LAT), kdy partneři tvoří pár, přesto však žijí odděleně, každý ve své domácnosti. Nepřímým důkazem zvyšujícího se počtu singles (či LAT) u nás pak mohou být data Českého statistického úřadu, týkající se vývoje počtu hospodařících domácností jednotlivců v letech 1995–2010. Ten se v tomto období zvýšil o mimořádných 83 % (z 6,5 % populace v roce 1995 na 11,7 % v roce 2010). Celkový vysoký přírůstek domácností jednotlivců v průběhu patnácti let byl sice ve velké míře způsoben podstatným nárůstem počtu samostatně hospodařících jednotlivců v předdůchodovém a hlavně důchodovém věku, zároveň ale hraje významnou roli růst počtu domácností jednotlivců v mladém a středním produktivním věku. Tento růst je výsledkem nejen posunů ve věkové skladbě obyvatelstva, ale i změn v mezigeneračních vztazích, zvyšování věkové hranice pro zakládání rodiny a celkového růstu počtu osob, které zvolily z různých důvodů tento způsob života (single domácnosti). Enormní nárůst se projevil zejména ve skupině respondentů ve věku 25-34 let, a to ve sledovaném období let 1995-2010 pětinasobně (Rychle...).

Problematika singles a jednoho z definičních znaků, totiž toho, že žijí sami, se nám tak prolíná s fenoménem tzv. *solo living* či *living alone*, tedy osob, žijících sami. Jde o to, že ne všichni singles žijí sami (ale mají z ekonomických důvodů třeba spolubydlící, či jsou ekonomicky nezávislí, ale žijí u rodičů) a ne všichni, kdo žijí sami, se vnímají a jsou vnímáni jako singles (typicky např. ovdovělí senioři). Klinenberg proto třeba označuje lidi, žijící sami, jako *singletons*, na rozlišení od singles (2012, s. 4).

Pokud jde o další definiční znak singles, bezdětnost, ani zde není shoda, jde-li o znak podstatný. Bez ohledu na to je otázka mateřství a bezdětnosti úzce spjata se single ženami. Jak píše Morell, 19. století, jež přineslo výrazné rozdělení a oddělení života veřejného a rodinného, práce a rodiny, těsně spojilo mateřství s tím, jak je vnímána žena (1994, s. 3). Feministický diskurs pak často chápe mateřství (a manželství) jako sociální konstrukt, formu genderové disciplinace žen. Pokud jde o single ženy, tak nepřítomnost (stálého) partnera vede logicky k bezdětnosti (nikoliv však absolutní). Snaha o změnu pohledu na single stav a jeho destigmatizaci se pak odráží i v terminologii. V typologii bezdětnosti, kterou uvádí Hašková, tak na dvou krajních pólech stojí bezdětnost

nedobrovolná (*childless*) a dobrovolná (*childfree*). Ta první je spojena s nejrůznějšími bariérami (partnerské, kulturní, socioekonomické), ta druhá s příležitostmi, které konkurují mateřství (2009, s. 173).

Z toho, co bylo řečeno o potížích s vymezením singles, plyne následující - jak uvádí Reynolds, výraz singles a singleness je nepostižitelný, nepojí se s žádným pevně daným obsahem, což je vidět na tom, jak se jeho obsah proměňoval za poslední půlstoletí. Jde o realitu, která je neustále sociálně (re)konstruována. Je o významech, které svému single životu singles dávají a o společenském diskurzu, který se o singlovství vede (2008, s. 16-17).

S ohledem na výše zmíněné a pro potřeby svého výzkumu jsem za single ženy považoval ty z nich, které nemají stálého partnera ani děti, ve věku cca 25 – 40 let, jsou ekonomicky nezávislé, tj. žijí se vlastní placenou prací, ale nemusí nutně bydlet samy (s ohledem na výši příjmů v pomáhajících profesích).

1.3 Výzkum o singles a reflexe tématu v časopisu Sociální práce

1.3.1 Výzkum o singles

Na téma singles se u nás zaměřilo několik výzkumů. Na jejich vztahy a intimní život (*Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice*) se zaměřil výzkum Marcela Tomáška (2006) z Institutu pro výzkum reprodukce a integrace společnosti na Fakultě sociálních studií MU. Jeho výzkum nepotvrdil obvyklou představu o singles, spojenou s jejich odhodláním profesně se seberealizovat na úkor jejich osobního a partnerského života, naopak většina respondentů výzkumu vyjádřila záměr v nejbližších letech vstoupit do manželství a založit rodinu. Neexistence dlouhodobého vztahu u nich také nebyla a priori sledovanou strategií, ale spíše následkem změn na úrovni mentality a přejímáním nových kulturních modelů po roce 1989. Tento výzkum také narušil zažitou představu, že single znamená „bez partnera“. Respondenti sami sebe považovali za singles, ale nějakou formu „partnerských“ vztahů často udržovali, tyto vztahy ale nebyly brány jako základ pro budoucí založení rodiny, i když šlo často o vztahy pravidelné a dlouhodobé. Tomášek mezi těmito alternativními formami vztahů identifikoval kategorie jako ženatí/vdané milenci a milenky, „víkendové manželství“, vztahy na dálku a „narázovky“, otevřené vztahy, „přítel/kyně do nepohody“ aj. Obecně pak fenomén singles, dočasnost trvání singlovství, neuspořádanost vztahů a chybějících

vizí singles v našem prostředí spojuje s nástupem postmodernity na úrovni uspořádání partnerského života.

Na otázku ekonomické nezávislosti a samostatného bydlení se soustředil výzkum Víta Krále *Single ženy současnosti: kvalitativní výzkum* (2009) z Institutu sociologických studií Fakulty sociálních věd UK. Z rozhovorů s respondentkami, ve své většině vysokoškolačkami, vyplynulo, že pojetí samostatné domácnosti je jim analogií k životu bez partnera a obráceně. Výhoda samostatného bydlení byla spatřována především v pohodlí, nezávislosti a volnosti pokud jde o časový rozvrh a plánování chodu domácnosti. Nevýhody pak v ekonomické náročnosti vedení samostatné domácnosti, v pocitech smutku a osamění a v problémech spojených s výkonem tzv. mužských prací v domácnosti, a obdobím nemoci. Single stav byl shodně vnímán jako dočasný, daný momentální nepotřebou partnera, spojenou s jistými nároky na něj a tudíž preferováním strategie vyčkávání. Ekonomická náročnost vedení samostatné domácnosti pak u některých respondentek byla jako částečně kladná hodnocena v tom smyslu, že je nutí k dalšímu vzdělávání se, zvyšování si kvalifikace, aby byly úspěšnější na trhu práce a dosahovaly tak vyšších finančních příjmů. Single stav byl také často vnímán pozitivně zaměstnavateli (na rozdíl od rodiny), byl jimi spojován s větší časovou a pracovní flexibilitou. Obecně byl respondentkami single stav vnímán jako pozitivní, pokud byl chápán jako krátkodobý a dočasný, negativně byl vnímán, pokud by měl být dlouhodobý a trvalý. Respondentky také reflektovaly to, že čím déle stav samoty trvá, tím více dochází ke zvyku až závislosti na vlastním pohodlí a nezávislosti, které pak mohou fungovat jako tzv. zlatá klec.

Lukáš Kala (2014) z Katedry environmentálních studií Fakulty sociálních studií MU ve své práci *Environmentální aspekty životního způsobu českých singles* zkoumal, jak je životní styl singles příznivý či nepříznivý s ohledem na jeho dopad na přírodu. Opět šlo o kvalitativní výzkum. Kala porovnával dva soubory singles, které nazval zelení a nezelení. Do zelených řadil ty, kteří vědomě usilovali o ekologicky příznivý životní styl a sami se za „zelené“ považovali. Z jejich srovnávání mu vyšlo, že i když oba typy singles jsou v mnohých ohledech zaměnitelné (např. orientace na nemateriální spotřebu), po výpočtu tzv. ekologické stopy mu vycházelo, že zatímco nezelení singles jsou mírně nadprůměrní, zelení jsou výrazně podprůměrní. Velkou měrou se na tom podílela forma bydlení. Zatímco nezelení singles jednoznačně preferovali samostatné bydlení, tzn. jednočlennou domácnost, zelení mnohem častěji volili spolubydlení. Důvodem byly jednak průměrně nižší příjmy zelených, pracujících často v neziskovém

sektoru, jednak vědomí toho, že jednočlenná domácnost obecně má větší spotřebu energií na osobu a je plýtvavější, spotřebovává více materiálních statků a produkuje více odpadu než domácnosti vícečlenné. Pro nezelené singles naopak bylo samostatné bydlení důležité jako známka dospělosti a nezávislosti, spolubydlení vnímali spíše negativně, jako znak nedospělosti. Obecně pak singles, pokud jde o ne/příznivý životní styl rozdělil do čtyř kategorií, a sice na poustevníky, ekologické občany, nazelenalé a neuvědomělé, přičemž každý další typ je méně ekologický než ten předchozí.

Michaela Bartošová (2006) z Fakulty sociálních studií MU se ve svém kvalitativním výzkumu *Sami, přesto ve dvou; reflexe víry a života věřících singles* zabývala podobou praktikované víry u věřících singles. Šlo o muže i ženy, praktikující katolíky. Pokud jde o sebereflexi singlovství, vyrovnávání se s ním a vztah k Bohu, rozhodujícím se ukázala ne/dobrovolnost singlovství. Nedobrovolní singles vnímali Boha jako útočiště či ho obviňovali, spíše dobrovolní či smíření singles vnímali Boha jako partnera a alternativní zdroj štěstí. Jako možné příčiny singlovství byly identifikovány kategorie vlivu (věřícího) prostředí, vytíženosti v práci, zvyšující se věk a racionální uvažování o vztahu, individualismus a nepřipravenost na vztah. U všech respondentů se shodně ukázalo odmítání jakýchkoliv alternativních forem nezávazného soužití, tak jak je u běžné populace singles popisuje Tomášek (2006). Vztah byl vždy vnímán jako závazná volba a pro všechny měl potenciální partnerský/manželský vztah a rodina přednost před kariérou, prací a nezávislostí.

Stereotypy spojenými se singles a jejich mediálním obrazem se ve své práci *Mediální obraz singles ve vybraných časopisech* zabývá Denisa Chytilová (2013) z Katedry mediálních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních studií MU. Ta ve svém kvantitativním výzkumu dospěla k závěru že, pokud jde o časopisy, zvyšuje se zájem o agendu singles. Hodnotící soudy, pokud byly v tisku obsaženy, byly spíše neutrální či pozitivní. Mediální obraz single ženy je nejčastěji označován přívlastky jako nezávislá a šťastná a je pozitivnější než obraz single muže. Zaznamenala také v kategorii product placement nárůst produktů, určených speciálně pro singles.

Několik, většinou bakalářských prací, se zabývá fenoménem singles buď obecně, nebo ve vztahu ke kategoriím jako bydlení, vztahy, stravovací návyky, reklama zacílená na singles atp.

Pokud jde o zahraniční literaturu, v té je velké množství odborných monografií a článků, které se věnují problematice singles, z nichž některé byly využity při tvorbě teoretické části této práce (viz bibliografie). Ovšem když jsem hledal (skrže EBSCO

Discovery Service) propojení mezi singles a pomáhajícími profesemi, nenašel jsem téměř nic uceleného, jen omezené pasáže.

Hsu ve své knize *Singles at the crossroads: a fresh perspective on Christian singleness* zaměřené na single křesťany, vyzdvihuje výhody, kterými disponují oproti ženatým/vdaným na trhu práce. Jsou více flexibilní, mobilnější, volný čas a finanční prostředky mohou investovat do dalšího vzdělání, což často dělají. Svůj volný čas také často věnují dobrovolnictví v charitativních organizacích. A ti z nich, kteří pracují v pomáhajících profesích, mají výhodu v tom, že svůj volný čas mohou věnovat své regeneraci a odpočinku, aby pak do své práce mohli investovat o to více energie, na rozdíl od vdaných, které po práci s potřebnými musí ještě po návratu domů věnovat další část emocionální energie partnerovi a dětem, kteří stejně jako jejich klienti vyžadují pozornost a podporu (1997, s. 92-93).

Trimberger ve své knize *The New Single Woman* uvádí, že single ženy, pracující v pomáhajících profesích, jako alternativu mateřství nezřídka s některými klienty navazují „jakoby rodičovské“ vztahy a tak zůstávají ve spojení s další generací (2005, s. 18).

1.3.2 Reflexe tématu v časopisu *Sociální práce/Sociálna práca*

Pokud jde o reflexi problematiky singles v časopisu *Sociální práce/Sociálna práca*, zevrubně se mu věnuje článek lékařky Markéty Kastnerové ze Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v čísle 4/2009 (*Sociální práce a rozvojová pomoc*) nazvaný *Ideologie jednotlivců, singles a skutečnost žití o samotě*. Autorka v něm podává základní přehled o problematice singles s důrazem na psychosociální a medicínské aspekty jejich životního stylu. Ta v něm nejprve odlišuje propagovanou ideologii singles a reálnou skutečnost života o samotě, mezi kterými dle ní leží hranice. Zatímco mediální obraz singles je spíše humorný a ideologie singles se život o samotě snaží prezentovat jako výraz aktu osvobození, emancipace a individualizace, tak realita života o samotě je problematičtější. Samotné singles/osamocené dělí na osamocené na krátký čas (tranzitorní, nedobrovolné) a osamocené na dlouhý čas (dobrovolné, přesvědčené, tzv. pravé singles). Osamocení na krátký čas chápou své žití o samotě jako přechodnou fázi na cestě k novému partnerství, se svým momentálním stavem nejsou spokojeni a představují většinu z forem života o samotě. Přesvědčení singles prezentují novou formu života. O trvalý vztah, děti a rodinu vědomě neusilují, aby se nemuseli vzdát svého konzumního života a sobeckých způsobů zábavy. Dají se dále dělit na

orientované na zaměstnání (*job-orientated*) a orientované na volný čas (*free-time orientated*). S ohledem na svou profesi lékařky pak autorka vyjmenovává negativa, spojená se životem o samotě, jako větší sklon k depresi, častější onemocnění, předčasnější úmrtí, horší zvládnání těžkostí života, vyšší riziko sociální dezintegrace, vyšší sklony k alkoholismu nebo poruchám příjmu potravy, workoholismus. Autorka také stanovuje něco jako psychologický profil singles, v němž mimo jiné tvrdí, že singles smýšlejí většinou sobecky, soustředí se pouze na sebe a svůj úspěch. Mají rádi svou pohodu, svobodu, nechtějí se omezovat. Mezi single ženami prý převažují kariéristky, které se často bojí přiznat, že by chtěli vlastně něco jiného. Mají strach ze sblížení, zodpovědnosti, závazků, preferují nikomu se nezodpovídat, nepřizpůsobovat (2009, s. 134-142).

Zajímavou problematiku otevírá v čísle 5/2014 (Special English Issue 2014) Kateřina Glumbíková ve svém článku *Situation of single grandmothers with a child in a substitute family care in asylum houses in the Moravian-Silesian region*. Zabývá se v něm situací single babiček, které mají ve své péči dítě svých dcer, které se o ně nemohou starat, protože jsou drogově závislé, ve vězení, nezletilé či nemají o své dítě zájem, a tyto babičky jsou momentálně nuceny bydlet se svými vnoučaty v azylových domech (2014, s. 94-101).

Vzhledem k tomu, že se jedná pouze o dva články v časopise od roku 2002, je zřejmé, že jde o problematiku reflektovanou jen okrajově.

2 METODOLOGIE

2.1 Předmět výzkumu a výzkumná otázka

Od roku 2006 pracuji v sociálních službách, což je sféra výrazně feminizovaná. Muži se zde často vyskytují pouze na vedoucích pozicích, přímá práce s klienty je převážně doménou žen. Mezi nimi pak, dle mé zkušenosti z několika rozličných zařízení, představují výraznou skupinu právě single ženy, u nichž mi vyvstávaly nejrůznější otázky – co je motivuje k práci v pomáhající profesi, jaké jsou jejich životní postoje a plány týkající se partnerských vztahů a rodiny, jaký význam přikládají své práci atp.

Svůj výzkum jsem zaměřil na ženy žijící samy, totiž bez partnera, bezdětné, ekonomicky nezávislé, ve věku cca 25 – 40 let, tedy ve věku, ve kterém je běžné uzavírat manželství a zakládat rodinu, pracující v pomáhající profesi, konkrétně v sociálních službách. Pro jejich zařazení do kategorie singles pro mě bylo rozhodující jednak to, že se za singles samy považují, jednak to, že nemají partnerský vztah. V potaz jsem tedy nebral případné ženy, které by spadaly do kategorie LAT, zároveň jsem ale netrval na faktu, aby bydlely samy (s ohledem na svou profesi), jako např. Král (2009) ve svém výzkumu, který se zaměřil na single ženy ekonomicky a společensky lépe situované, až na výjimky vysokoškolačky. Chtěl jsem tak ale i předejít směšování fenoménu singles s fenoménem solo living, tedy osob žijících sami, protože ne všichni singles žijí sami a ne všichni, kdo žijí sami, se vnímají a jsou vnímáni jako singles.

Tyto problémy mě vedly k formulování následujících *výzkumných otázek*, na které by se měl daný výzkum pokusit odpovědět:

- *Jaké jsou motivace mladých singles k práci v pomáhajících profesích?*
- *Jaké významy přikládají své práci?*
- *Jak se vyrovnávají s faktem nízkého finančního i společenského ohodnocení své práce?*
- *Jaké jsou jejich partnerské a rodinné postoje a plány?*

2.2 Výzkumné hledisko

Celý výzkum a jeho analýza byly vedeny z pozic interpretativního paradigmatu, jež vychází z několika předpokladů, a sice že lidé jednájí a orientují se v realitě na základě významů, které přikládají jednotlivým věcem. Tyto významy nejsou ovšem věcem vlastní, existující o sobě, ale jsou výsledkem sociální interakce mezi

jednotlivými lidmi a sociálními skupinami. A navíc nejsou stálé, ale podléhají změně, redefinování v rámci probíhajících sociálních interakcí (Petrušek, 1996, s. 156-158). Realita každodenního života je tak sociálním konstruktem, který má svůj původ v myšlenkách a činnostech členů společnosti a který je právě těmito myšlenkami a činnostmi jako reálný udržován (Berger, Luckmann, 1999, s. 25). V těchto souvislostech mě zajímalo, jaký význam přikládají single ženy v pomáhající profesi své práci a osobnímu životu.

2.3 Metodologický přístup

Jelikož mi jde o zachycení subjektivního vnímání reality jejími aktéry, byl zvolen pro výzkum kvalitativní přístup, který umožňuje hlubší proniknutí k jádru zkoumaného fenoménu singlovství a postižení konkrétních významů. V jeho rámci jsem se rozhodl použít zakotvenou teorii (*grounded theory*), tak jak ji ve své knize *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie* popisují Strauss a Corbinová (1999). Zakotvená teorie analyzuje (kóduje) údaje, získané v terénu, na třech různých úrovních:

- 1) *Otevřené kódování* – identifikuje v rámci analýzy jednotlivé kategorie jakožto třídy pojmů a následně je rozvíjí, pokud jde o jejich vlastnosti a dimenzi těchto vlastností.
- 2) *Axiální kódování* – blíže určuje kategorie pomocí těchto subkategorií: příčinných podmínek, kontextu, intervenujících podmínek, strategií jednání a interakcí, a následků těchto strategií (tzv. paradigmatický model).
- 3) *Selektivní kódování* – proces výběru jedné kategorie jako kategorie centrální a uvedení ostatních kategorií do vztahu k ní a zakotvení teorie (1999, s. 42-105).

Ve svém výzkumu jsem se s ohledem na rozsah bakalářské práce a moje možnosti a schopnosti omezil pouze na první dvě fáze kódování.

2.4 Výzkumný nástroj a sběr dat

Výzkumným nástrojem se mi stal polostrukturovaný rozhovor (semistrukturované interview). Ten dle Miovského předpokládá předběžné vytvoření schématu, jež vymezuje okruhy otázek, na které se bude výzkumník ptát. Klíčová témata a otázky na ně tvoří tzv. jádro interview, na které se nabalují otázky doplňující a rozšiřující. Schéma je výhodné mít zachyceno písemně jako osnovu interview, která slouží jako pomůcka během vlastního rozhovoru (2006, s. 159-162). Celkem jsem vedl

sedm rozhovorů s respondentkami, které byly získány nejprve v rámci sociální sítě výzkumníka (3 z nich) a dále technikou sněhové koule (4 z nich). Dalších sedm potenciálních respondentek rozhovor odmítlo. Pro vedené rozhovory jsem měl připravené tři tematické okruhy. Těmito okruhy byly:

1) *Historie profesní dráhy* - studium, práce, sociální služby. Dotazem na historii ohledně studia a práce jsem usiloval o to, dát respondentkám prostor se rozmluvit a uvolnit; přibližné otázky:

- Můžeš mi popsat svůj život po základní škole (studium, práce)? Proč ses rozhodla pro to či ono?

- Jak ses dostala k práci v sociálních službách? Jaké byly tvé představy o této práci? A jak se naplnily?

2) *Práce – současnost a plány do budoucna* - kde jsme se bavili o vztahu k práci, klientům, zátěži profese a jejím vnímání, profesních plánech do budoucna; přibližné otázky:

- Jak vnímáš svoje klienty? Máš své oblíbené a neoblíbené klienty?

- Máš pocit, že tě na začátku tato práce více naplňovala?

- Děláš dnes pro klienty všechno, co si řeknou?

- Zmáhá tě tvoje práce? Máš čas na sebe?

- Máš pocit, že bys mohla pomáhat víc? Chtěla bys pomáhat víc?

- Máš nějaké výčitky spojené se svojí prací?

- Baví tě to? Co tě na té práci baví nejvíc?

- Co pro tebe tvá práce znamená především?

- Jak vycházíš s platem? Co bys chtěla, ale nemůžeš si to dovolit?

- Chceš to dělat i za pět let? Láká tě něco jiného?

3) *Osobní vztahy* - kde jsme probírali trávení volného času, bydlení, rodinu, přátele, partnerské vztahy, děti, smysl života atp.; přibližné otázky:

- Kolik máš volného času? Jak ho trávíš? S kým nejčastěji?

- Kde a s kým bydlíš? Preferovala bys něco jiného?

- Jaké jsou tvoje vztahy s rodiči? Jak se staví k tvé práci?

- Preferuješ přátelské vztahy nebo své soukromí?

- Měla jsi dříve partnerské vztahy? Proč asi nevyšly?

- Máš možnost se někde seznámit? Máš na to čas a chuť?

- Přijde ti, že tato práce se dá dobře skloubit s partnerským vztahem?

- Chtěla bys mít do budoucna děti? Kolik? Za jak dlouho bys je chtěla?

- Pokud nenajdeš toho pravého, tak raději děti nechceš?
- Proč nechceš děti? Od kdy? Co vidíš jako hlavní přednost v tom nemít děti?
- Máš určená nějaká kritéria, jaký by měl tvůj partner být? Myslíš, že jsi v tomto ohledu náročná?
- Co dává v současné době tvému životu největší smysl? Co tě momentálně nejvíc naplňuje?
- Jsi věřící? Co ti víra dává do práce? A čím tě víra limituje v práci?

Při vlastní realizaci rozhovorů jsem se inspiroval radami, které ve své knize *Chápající rozhovor* popisuje Kaufmann. Dle něj interakce tazatel – dotazovaný automaticky navozuje jistou hierarchii, která je pro výzkum kontraproduktivní a proto má být cílem výzkumníka tuto hierarchii narušit, aniž by došlo k vyrovnání pozic a partneři si zachovali své role. Jde o to, aby respondent zjistil, že mu tazatel pozorně naslouchá a zakusil radost z toho, že se postupně přesouvá do hlavní role, protože disponuje cenným věděním, které tazatel nemá. Dalším principem chápajícího rozhovoru je empatie. Výzkumník musí po dobu rozhovoru zanechat stranou své vlastní názory, pojmové kategorie a morální úsudek. Dále zdůrazňuje autor zaujetí jako pravý opak neutrality a odstupu. Totiž snažit se o plnou a osobní účast, ale diskrétně (2010, s. 56-66).

Rozhovory byly vedeny v prostředí, které si zvolily respondentky, konkrétně na třech typech míst – v kavárně, doma, v kanceláři. Trvaly zhruba 60 minut a byly se svolením respondentek zaznamenávány na diktafon a poté přepsány (v programu Transcriber) pro potřeby následného kódování. Rozhovory probíhaly od února 2014 do srpna 2015.

2.5 Respondentky

Ve své práci a při citacích používám k označení respondentek křestní jména, která si samy zvolily. Domnívám se, že v textu zvyšují přehlednost a srozumitelnost. V rámci anonymizace také místo vlastních jmen místních používám jen obecné výrazy typu vesnice – malé město – velké město, a místo vlastních jmen organizací jen obecné pojmy jako domov, ústav atp. Níže uvádím seznam respondentek v pořadí, v jakém byly rozhovory vedeny:

Rozhovor č. 1: Jana

věk: 44

vzdělání: střední s maturitou (sociální směr)

povolání: pracovnice v sociálních službách - pečovatelka

Jana pracuje v sociální oblasti od roku 2004. V současnosti pracuje jako pečovatelka o dospělé osoby s tělesným postižením v malém domově pro osoby se zdravotním postižením, charitního typu¹, který je na malém městě. Bydlí sama v pokoji v podnájmu přímo v domově, kde pracuje.

Rozhovor č. 2: Berta

věk: 32

vzdělání: vyšší odborná škola (zdravotnický směr)

povolání: pracovnice v sociálních službách – pečovatelka + zástupkyně vedoucího

Berta pracuje v sociální oblasti od roku 2008. V současnosti pracuje jako pečovatelka o dospělé osoby s tělesným postižením a zástupkyně vedoucího v malém domově pro osoby se zdravotním postižením, který je na malém městě. Bydlí spolu s rodiči v rodinném domě na vesnici.

Rozhovor č. 3: Patricie

věk: 36

vzdělání: vysokoškolské magisterské (zdravotnický směr)

povolání: vedoucí pečovatelské služby + pečovatelka

Patricie pracuje v sociální oblasti od roku 2001. V současnosti pracuje jako vedoucí terénní pečovatelské služby pro seniory v zařízení charitního typu, které je ve velkém městě.² Bydlí sama v bytě v podnájmu v tomtéž městě.

Rozhovor č. 4: Dana

věk: 45

vzdělání: střední s maturitou (sociálně právní směr)

povolání: pracovnice v sociálních službách - pečovatelka

---

¹ Zařízením charitního typu rozumím ta zařízení, jejichž zřizovatelem je Charita, Diakonie atp.

² Velkým městem rozumím města velikosti Prahy, Brna, Ostravy atp.

Dana pracuje v sociální oblasti od roku 1993. V současnosti začíná pracovat jako pečovatelka o seniory v Anglii. Bydlí střídavě se spolubydlíci v bytě v podnájmu na vesnici a v domácnostech svých klientů.

Rozhovor č. 5: Anežka

věk: 39

vzdělání: střední s maturitou (obchodní směr)

povolání: pracovnice v sociálních službách - pečovatelka

Anežka pracuje v sociální oblasti od roku 2002. V současnosti pracuje jako pečovatelka o seniory v Německu. Bydlí střídavě se spolubydlíci v bytě v podnájmu ve velkém městě a v domácnostech svých klientů.

Rozhovor č. 6: Hana

věk: 40

vzdělání: střední bez maturity (zdravotnický směr)

povolání: pracovnice v sociálních službách - pečovatelka

Hana pracuje v sociální oblasti od roku 2000. V současnosti pracuje jako pečovatelka o seniory v terénní sociální službě v zařízení charitního typu, které je ve velkém městě. Bydlí sama ve vlastním bytě v tomtéž městě.

Rozhovor č. 7: Judita

věk: 33

vzdělání: střední s maturitou (zdravotnický směr)

povolání: pracovnice v sociálních službách - pečovatelka

Judita pracuje v sociální oblasti od roku 2005. V současnosti pracuje jako pečovatelka o seniory v terénní sociální službě v zařízení charitního typu, které je ve velkém městě. Bydlí v podnájmu v rodinném domě s několika spolubydlíci a v tomtéž městě.

2.6 Sebereflexe výzkumníka

Vzhledem k tomu, že tento výzkum je mojí první zkušeností s kvalitativním výzkumem a zakotvenou teorií, je nutno jej brát pouze jako jakousi sondu do zkoumané oblasti, větší aspirace by byly nepřiměřené. Pokud jde o vlastní rozhovory s respondentkami, moje nezkušenost s rozhovorem jako vědeckým nástrojem vedla

k tomu, že jsem se spoustu věcí musel učit tzv. „za pochodu“. Například snaha nepůsobit rušivě vedla ze začátku k tomu, že se mi rozhovory rozbíhaly do šíře i do délky trvání. První rozhovor tak trval asi 100 minut, poslední kolem 60, což byla moje počáteční představa. Také mě rozhovory učily oprošťovat se od prvních povrchních soudů – dva nejzajímavější rozhovory byly vedeny s respondentkami, které se mi zdály z počátku jako osobnosti nejméně zajímavé. A jako problematickou stále vnímám skutečnost rozdílného pohlaví výzkumníka a respondentek. Nebylo pro mě vždy snadné vstupovat svými otázkami na pole osobních vztahů a do soukromí respondentek.

3 ANALÝZA

Analytická část je strukturována tak, že témata kapitol kopírují výzkumné otázky a podkapitoly jsou tematizovány podle hlavních kategorií, které byly identifikovány během procesu kódování. Pro lepší přehlednost jsou názvy kategorií a subkategorií při svém prvním výskytu v textu psány kurzívou. Kurzívou jsou také psány citace z rozhovorů. Kratší citace do dvou řádků délky uvádím jako součást textu, delší citace samostatně, nahoře i dole oddělené mezerou. Za každou kratší citací je v závorce uvedeno jméno příslušné respondentky tehdy, pokud jednoznačně nevyplývá z předchozího textu. Za delšími citacemi uvádím jméno respondentky vždy.

3.1 Motivace pro práci v pomáhající profesi

Při hledání motivů, jež vedly respondentky k tomu, že se rozhodly pracovat v pomáhající profesi, jsem se snažil vysledovat s jakým vzděláním a s jakou pracovní zkušeností dospěly k tomu, že se rozhodly pracovat v sociálních službách. Dle toho jde respondentky rozdělit na dvě základní skupiny. Na ty, které se studiem připravovaly na práci v pomáhající profesi, ale jiného směru, konkrétně zdravotnictví. Druhou skupinu, početně menší, tvořily ty respondentky, které ani svým vzděláním, ani svou předchozí pracovní zkušeností, se nikdy nepohybovaly na poli pomáhajících profesí. V procesu kódování pak byly identifikovány následující kategorie motivací.

3.1.1 Hledání alternativy k zdravotnickému systému

Jako nejvýraznější kategorie se ukázalo být *hledání alternativy k zdravotnickému systému* a to alternativy přijatelné, substituční. Důvody k tomuto hledání byly trojího typu. Nejčastějším byla *negativní zkušenost se zdravotnickým systémem*, kterou respondentky učinily buď už během studia zdravotnického oboru, anebo po jeho ukončení při nástupu do zaměstnání. Odrazujícími faktory byly hlavně zavedené postupy práce a způsoby (ne)komunikace s pacienty v anonymním, institucionalizovaném prostředí nemocnic:

„Potom jsem šla na vyšší odbornou školu zdravotní a tam jsem se rozhodla, že asi to zdravotnictví nebude to ono, protože jak jsem chodila na ty praxe, tak se mi tam prostě

nelíbil ten přístup jako, pacient v podstatě jakoby číslo, až tak nestará se o ně, nikdo o nich moc nevěděl, co a jak, tak jsem se nakonec rozhodla, že půjdu úplně někam jinam.“

(Berta)

„No a tam nějak jako mi ten celej zdravotní systém vadil, to jak nemám čas na ty lidi, si s nimi povídat, jako mi to neumožňují a pokud si třeba najdu čas, tak je to prostě špatně. Takže jsem, já jsem vždycky jako inklinovala k tomu si s těmi lidmi povídat, mě to bavilo ta práce s lidma, ale ne ty technický výkony jako.“

(Judita)

Dalším důvodem k hledání alternativy se naopak stala touha spojená s *nemožností pracovat ve zdravotnictví*. Hana od mládí tíhla ke zdravotnictví a práci se seniory, ale vzhledem k tzv. negativnímu kádrovému profilu její rodiny za minulého režimu neměla možnost a šanci dostat se na studium zdravotnictví:

„Nebylo absolutně reálný, vzhledem k situaci naší rodiny, abych se dostala na něco, co mělo něco společného se zdravotnictvím, navíc jsem z pohraničí, takže nás si hlídali jako víc.“

(Hana)

Posledním identifikovaným důvodem bylo *hledání alternativních pracovních vztahů* v alternativním pracovním prostředí, než jaké mohl nabídnout tradiční zdravotnický systém:

„Zjistila jsem, že potřebuju něco jinak, že potřebuju něco konkrétního, hmatatelného, takže Domov jsem v té době už znala, protože jsem tam jezdila na brigády... Tam jako člověk bydlel v práci, ale zároveň pro mě to tak úplně práce nebyla, já jsem prostě šla do Domova s tím, že prostě jdu do křesťanské ekumenické komunity a jdu tam žít.“

(Patricie)

Ve všech třech typech důvodů byla učiněna větší či menší míra negativní zkušenosti se zdravotnickým systémem a to nakonec i u Hany, která si udělala sanitářský kurz a pracovala později jistou dobu v nemocnici na geriatrici, ale zjistila, že: *„takhle teda ne!“* Řešením a zvolenou strategií jednání se tedy stalo hledání možnosti

uplatnit svou představu o naplňujících vztazích ke klientům či spolupracovnícím mimo oblast zdravotnictví, v jiné pomáhající profesi, a tou se pro jistou spřízněnost se zdravotnictvím stala oblast sociálních služeb.

Pro více jak polovinu respondentek se stala výrazně formační a v jistém smyslu iniciační zkušeností práce v Domově.³ Ten před přijetím zákona o sociálních službách v roce 2006 a ještě krátce potom byl velmi alternativním zařízením, jak pokud jde o vztahy mezi zaměstnanci, tak o vztahy ke klientům. Snažil se v našich nových podmínkách po revoluci uskutečnit a žít myšlenky a ideály Jeana Vaniera a jeho komunit Archa. V duchu evangelia se zde kdysi pracovalo, bydlelo a žilo ve směnách, které trvaly i dva až tři týdny nonstop, v systému „jeden na jednoho“ (tedy každý klient měl svého asistenta). Přijetí zákona o sociálních službách, zavádění standardů kvality a dodržování, předtím porušované, zákoníku práce postupně vše změnilo. I tak zde ale respondentky zakusily, zažily, že práce s klienty může vypadat diametrálně odlišně, než s čím se setkaly ve zdravotnictví. Slovy ředitele Domova šlo o „ostrůvek pozitivní deviace“ v moři ústavní péče.

Ukazují se zde tak dvě věci, příznačné pro změny, probíhající u nás v sociální oblasti po listopadu 1989. Jednak je to nástup nestátních neziskových organizací, včetně církevních, jako protipólu ústavů sociální péče, jejichž sociální práce spočívala v podstatě jen v zajištění ubytování, stravování a nezbytné péče. A dále to, že vzhledem k neexistenci studijních oborů sociální práce, se velká část zaměstnanců v sociálních službách rekrutovala z řad zdravotnických pracovníků.

3.1.2 Hledání smysluplnější práce

Další identifikovanou kategorií se ukázala být potřeba *hledání smysluplnější práce*, práce, která by člověku přinášela pocit užitečnosti a pozitivní zpětné vazby. Týká se Anežky, která předtím studovala i pracovala zcela mimo oblast pomáhajících profesí a její příchod do Domova pro ni znamenal jak setkání se světem handicapovaných, tak s lidmi věřícími a s žitým křesťanstvím:

---

³ Domovem s velkým D označuji jedno menší zařízení (10 klientů) pro lidi s tělesným postižením na malém městě, provozované evangelickou církví, které vzniklo hned po listopadu 1989 a fungovalo dlouhou dobu jako křesťanská ekumenická komunita, kde většina pracovníků současně i bydlela. S přijetím zákona o sociálních službách se jeho podoba postupně normalizovala a dnes jde víceméně o běžný domov pro osoby se zdravotním postižením.

„Já jsem studovala gympl, nedokončila jsem ho, takže jsem potom pracovala v různých dělnických profesích, ze začátku to nebylo špatný, ale po nějakých šesti letech jsem začala přemýšlet, že tohle přece nemůže být všechno a říkala jsem si, že bych možná měla mít i na víc a hlavně jsem postrádala nějaký smysl té práce. Jakože vnitřně jsem cítila potřebu dělat něco, co má smysl, takovej ten pocit užitečnosti mi chyběl. Takže jsem z práce odešla, rozhodla jsem se, že si dodělám maturitu, takže jsem studovala obchodní akademii a během studia jsem začala pracovat tady v Domově... Dostala jsem se do Domova, dostala jsem se mezi věřící lidi, tak to pro mě bylo takový hodně zvláštní, ale tam vlastně v Domově jsem se našla a objevila jsem to v sobě, takový to, že asi patřím do té sociální oblasti, jakože mě to šlo, to pečování a starat se o někoho a nejen po fyzické, ale i po psychické stránce.“

(Anežka)

3.1.3 Neschopnost uplatnit se v jiné profesi

Poslední identifikovanou kategorií byla u Jany její deklarovaná *neschopnost uplatnit se v jiné profesi*. Od dětství se potýkala s jistým mírným fyzickým a později přidruženým psychickým postižením, takže jí byl v dospělosti přiznán částečný invalidní důchod. V dospělosti si také za velkých obtíží se studiem dodělala maturitu, kterou však později nijak nevyužila, protože jak přiznává, dělala ji hlavně proto, aby si zvedla sebevědomí, které jí od dětství sráželo nepřijetí ve vlastní rodině. Přesto soustavně usilovala o nalezení trvalého zaměstnání, které by se dalo skloubit s jejím postižením, což se jí nedařilo:

„No a tak jsem zjišťovala, že zépéesku nikam nepotřebují, takže se na mě dívali jako na nepotřebnou, zavazující, oči dráždící... Já jsem byla tak zamindrákovaná, že jsem dopředu hlásala svoji neschopnost, takže jako zaměstnavatelé se o mě neprali, jako tak jsem jim nepřipadala jako ta nej, co můžou mít.“

(Jana).

Setkání s Domovem pro ni znamenalo dle jejích slov záchranu, protože zde našla komplexní zázemí, vše co hledala a potřebovala – práci, vztahy, bydlení. Je si vědoma toho, že něco podobného by jinde asi nenašla, proto nehledá žádnou změnu a je tak v současnosti služebně nejdéle pracující pečovatalkou v Domově:

„Dneska je to vyřešený jinak, Domov mě zachránil, on si mě pozval jako jeden jediný z těch třinácti inzerátů, nebo vlastně životopisů, ... a tak jsem to považovala jako ráj, jako vyslyšení, jako blesk z nebe, ... a vím, že to mám od Hospodina, jo, že prostě on mě zachránil vlastně z té ponorky doma... Pro mě to byla záchrana před zblázněním doma, jo, a vyslyšení mých modliteb, jako za prvé jsem chtěla mít práci a Bůh mi s tou prací dal to zázemí.“

(Jana)

Pokud jde o sílu oné prvotní motivace, jež je dovedla do sociální oblasti, vyjádřenou vztahováním se k budoucnosti, k tomu, zda hodlají pokračovat v tom, co dělají a jestli samy sebe třeba za pět let vidí opět tam, kde jsou nyní, případně jinde, ale znovu v sociálních službách, všechny se vyjádřily v tom smyslu, že ano. Případné „ale“ bylo spojováno se zdravotním stavem, který by to vylučoval.

3.2 Významy přiřkládané práci v pomáhající profesi

Během procesu kódování byly identifikovány čtyři hlavní kategorie významů, které respondentky přiřkládaly své práci v pomáhající profesi, s tím ovšem, že hranice mezi nimi nebyly ostré a respondentky mezi nimi částečně přecházely.

3.2.1 Práce jako pomoc potřebným

Nejčastějším významem se ukázal být ten, který byl nazván *práce jako pomoc potřebným* a odpovídá nejvíce tomu, co je asi běžně spojováno s pojmem pomáhající profese. Práce byla vnímána jako užitečná, potřebná a důležitá, jako pomoc s přesahem do služby (práce formou služby). Jako práce mající smysl a přinášející pocitu naplnění.

Jako důležitou se ukazovala možnost *dělat věci jinak*, alternativně, uplatňovat individuální přístup ke klientům, neomezovat se v práci pouze na „výkony“ a péči, ale doplnit ji o rozměr komunikace s klienty a vnímat komplex jejich potřeb biologických, psychologických, sociálních a spirituálních:

„Ted'ka chodíme k jedné paní, jsme jí domlouvaly na víkendy jako nějakou jinou službu a já jsem v pondělí potom přišla a řekla, tak co, co víkendová, dobrý? A ona říká, to bylo hrozný, oni prostě udělali jenom to, co museli a šli. A já, aha, ale to my děláme taky, ne? Ne, to ne, vy se zeptáte, jak jste se vyspala a tak, a na co jste se dívala v

televizi a vždycky si popovídáme. Tak jsem pak nad tím tak dumala, že prostě, že to není o tom, jenom tam hodit jídlo a přebalit.“

(Hana).

Důležitými subkategoriemi se ukázaly být vzájemné *pracovní vztahy* a celková *atmosféra organizace*. U vztahů byl kladen důraz na vzájemnou vstřícnost a sdílenou představu o podobě služby. U organizace byl kladen důraz na jejího celkového ducha a byla preferována malá zařízení, jež umožňují neinstitucionalizovanou podobu výkonu služby:

„Pro mě je důležitý, možná víc než ti klienti, ten tým, ve kterém já pracuju nebo vůbec ta atmosféra té organizace, jako to je pro mě asi to zásadní... Pro mě je důležité, že se prostě v té práci díváme jakoby stejným směrem, že prostě jeden si o tom nemyslí, že by se to mělo dělat tak a druhý tak.“

(Patricie)

„Nejcennější co je tady, tak je to, že je tu málo klientů, že na to množství kolik je nás tu pečovateli, tak je málo klientů, že to prostě není o tom, že máš na starosti třicet lidí a musíš během hodiny všem udělat hygienu a všechno, tak to je asi na tom Domově nejcennější. Nejen pro mě, ale myslím si, že pro všechny.“

(Berta)

Kromě velikosti zařízení byl také kladen důraz na *křesťanské hodnotové zakotvení* organizace, které bylo bráno jako záruka holistického přístupu k potřebám klientů (tedy i spirituálním) a obecně jako jakýsi nadstandard oproti službám či zařízením „sekulárním“. Při potencionálním hledání nového zaměstnání bylo toto hodnotové zakotvení vnímáno jako preferované a pokud by byla možnost, respondentky by upřednostňovaly pracovat v Charitě či Diakonii:

„Je to pro mě důležité z toho důvodu, že je respektována nějaká duchovní složka člověka a to jak pracovníků, tak prostě těch klientů, že není tady člověk omezován na tělo, skořáčku myslí a dost. Jakože já si myslím, že jsme víc a tady je mi to umožněno...“

Kdybych si mohla vybírat tak ano, tak by to bylo pro mě důležité, na jaké půdě se pohybuju. Dokonce bych řekla, že jako jedno z těch zásadních.“

(Patricie)

3.2.2 Práce jako zaměstnání

Anežka ve svém profesním životě prošla několika zařízeními, během něhož se proměňoval i význam, který své práci přikládala a momentálně u ní převažuje *práce jako zaměstnání*, jako zdroj příjmů. V Domově pro ni měla její práce rozměr služby, pomoci potřebným. Poté začala pracovat v klasickém domově pro seniory, kde z povahy věci, totiž velké zařízení s malým počtem personálu, už prostoru pro službu ubýlo: *„v takovém velkém domově důchodců, kde je pár pečovatelek na asi 70 klientů, tak to bylo tedy docela zajímavý, protože to se ráno naběhlo v 7 hodin a během půlhodiny všechny pokoje udělat a pak honem snídaně.“* V této době se ovšem se svým bývalým přítelem zadlužila (v řádu statisíců korun) a po rozpadu vztahu hledala řešení, jak splatit dluhy a zároveň zůstat v pomáhající profesi, protože cítí, že je v tom dobrá a zároveň neví, co by dělala jiného, protože: *„já nic jinýho neumím, já sice mám ekonomku, ale nemám praxi, možná že bych mohla využít němčinu, ale nevím jak, nevím, co jinýho.“* Řešení našla v odjezdu do Německa, kde začala pracovat jako pečovatelka o seniory, kde pracuje v režimu jeden až dva měsíce nonstop práce střídané třemi týdny volna. Po pěti letech se ale ukazuje, že zvolená strategie přináší negativní důsledky jednak ve formě ztráty pocitu smysluplnosti, jednak v nástupu syndromu vyhoření:

„V Domově to byla vyloženě služba, tam mi bylo úplně jedno, kolik si vydělám a pomalu bych to dělala i zadarmo, s takovou nějakou euforií jsem tam nastoupila, a nicméně jsem tam byla hodně šťastná. A v domově důchodců tam už to byla práce, přesto tam prostor pro službu byl, ... no a první zkušenosti v Německu taky byly spíš o službě a o zkušenosti a bavilo mě to, poznávat nové věci a němčina do toho, tak jo, ze začátku to bylo fajn, pak už to víc byla práce a práce a teď už je to jenom práce... to je vyloženě z finančních důvodů.“

(Anežka)

„Smysluplnost práce? Ne ne, tady to nezažívám, jednak je to záhul, jednak to není taková ta služba v pravém slova smyslu, protože o tyhle lidi bude vždycky dobře

postaráno, když to nebudu dělat já, tak to bude dělat někdo jiný a většinou jsou to seniori, kteří opravdu jako se celý život měli dobře, měli hodně peněz... myslím si ale, chválabohu, že tu práci ještě pořád dělám dobře, že i přes to, že mě to třeba tak úplně nenaplňuje, tak třeba jsem unavená a nejradši bych tam nebyla, tak přesto si myslím, že dělám, co opravdu dělat mám a že ten vztah k lidem jako pořád mám. Myslím si jako, že netrpí, tím že já trpím. Myslím si, že to až zas tak nepocítí.“

(Anežka)

Anežka pocituje, že zvolená strategie jednání není z dlouhodobého hlediska udržitelná a proto plánuje návrat zpět domů s tím, že by byla ráda, aby se její práce v pomáhající profesi opět přesunula do roviny služby:

„Já si myslím, že to [pocit smysluplnosti] člověk potřebuje, prostě bez toho seš takovej jako mrtvej, to nemá smysl, prostě peníze, to je věc důležitá a potřebná, ale když tak jako duše trpí a nemá to ten rozměr [služby] takovej, smysl moc, takže si říkám, ještě tak třeba rok, když bych vydržela a pak s tím seknu, se na to vyprdnu.“

(Anežka)

3.2.3 Práce jako domov, klienti jako rodina

Dalo by se říci, že na opačném pólu spektra než Anežka se nachází Jana, u níž byl identifikovaný význam přikládání její práci označen *práce jako domov, klienti jako rodina*. Jana je od mládí lehce fyzicky a psychicky postižená, což ale není v běžném kontaktu znát: *„a mezi těma, kdo jsou podobně nemocní jako já, tak já jsem králem.“* Ve své původní rodině nebyla přijímaná, což u ní vedlo k rozvoji komplexu méněcennosti. V dospělosti prošla sérií nekvalifikovaných manuálních prací a dodatečně si s obtížemi dodělala maturitu, aby si zvedla sebevědomí. Souhrou okolností se dostala před lety do Domova, kde pracuje doposud, protože zde našla kompletní zázemí – práci, bydlení, sociální kontakt, pocit přijetí:

„Tady těch věcí je víc, tohle pro mě není jenom práce, je to zázemí, je to pomoc s bydlením, já za to málo peněz mám tady poměrně komfort... No, mě práce přináší úplně všechno, mě přináší sociální kontakt, jo, to co mi doma chybělo, komunikace, jo, to že

můžu být normální, jo, to že jako, normální zázemí jo, jako to co jako má buď člověk v rodině, nebo mezi přáteli anebo u svých koníčků.“

(Jana)

V práci nachází seberealizaci, volný čas chápe jako možnost odpočinku, aby se mohla znovu plně věnovat své práci, což zároveň spatřuje jako výhodu svého single stavu: *„nedělím svůj čas na čas odpočinku a práce a nějaké seberealizace, ale já prostě tu seberealizaci hážu do té práce.“*

Vztahy s kolegyněmi se jí kryjí se vztahy kamarádkými či přátelskými a vztahy s klientkami jí substituují vztahy rodinné: *„moje děti jsou mí klienti, moji známí jsou mí spolupracovníci, prostě vážím si toho zázemí a makám v té oblasti, která je mi daná.“*

„Je štěstí, že mám tuhle práci a je štěstí, že mi nabízí víc, než pouhé zaměstnání... Že mě někdo potřebuje, to mi dělá vyloženě dobře, ... být užitečná, potřebná, mít dobrý vztahy s tím, komu pomáhám, vzájemně, a podporovat se navzájem, to si myslím, že je takový ideální. A když mně klientka poděkuje, je se mnou ráda, vyjádří, že mě bere i s mýma chybama a že je ráda, že je se mnou ve službě a je radši než s někým jiným, který je sice výkonnější, ale mají srdce jinde, tak člověk cítí zase to zázemí a toho já si velice vážím, já si vážím toho, že mě ty klientky přijímají, že mě mají rády, a že jsem mezi nima jako doma, lepší jak doma.“

(Jana)

3.2.4 Práce jako sebetvorba

Poslední identifikovaná kategorie významu byla nazvána *práce jako sebetvorba* a vyskytla se u Dany. Ta původně studovala na zdravotní sestru, ale v průběhu studia odešla a vystudovala sociálně právní školu. Pracovala s několika cílovými skupinami, ale našla se až u seniorů a to konkrétně u seniorů trpících demencí: *„senioři, to jsou prostě miláčci, mě to prostě baví s něma, je to těžká práce. A ještě preferuju, což málokdo jako, práci s těma demencema, to mě jako zajímá.“* Na práci s nimi ji nejvíce naplňuje hledání adekvátních forem komunikace, snaha přiblížit se jejich vnímání a prožívání, zjišťovat, jak s nimi pracovat a komunikovat, a to s cílem zajištění jejich psychického komfortu. Popis toho, o co jí v její práci jde, připomíná uměleckou tvorbu. To se odráží i v tom, jak odmítá způsob, kterým pojetí práce v moderní společnosti reglementuje naše životy. Jaká přehnaná hodnota je jí připisována: *„já nemám ráda, jak*

je pojímaná vlastně práce, ... to je hrozně nastavený, taková ta norma, že vlastně práce, to je velmi důležitý ... pro člověka, aby měl práci, ale já to nepovažuji úplně za důležitý.“ Nechce totiž, aby jí práce spoutávala, klade důraz i na další své aktivity, které jí přináší potěšení, naplňují jí smyslem. A jen jednou z nich je práce s klienty, při níž ale opět důraz klade primárně ne na potřebnost té práce, pomoc druhým, ale na sebe, na to, co jí to přináší:

„Mně to jakoby tvoří, pracovat v sociální oblasti, určitě tvoří a ... jako já můžu být i bez té práce a můžu být klidně doma, ale já vnímám, že v tom kontaktu s tím klientem, v té práci, mě to nějakým způsobem, se něco vevnitř, se mě jako dotýká, jako na jiný struny než v jakémkoliv vztahu jiném, jakoby obecně mám kamarády, mám normální běžný vztahy, ale tohleto, ta práce klient a já, to se dotýká na nějaký úplně jiný struny, který jako běžně se neozývají a to mě vždycky jakoby překvapí a říkám, hm, to jako není špatný, to mě opravdu jako tvoří, takže bych řekla, že bych se tomu dál měla věnovat.“

(Dana)

Napříč všemi hlavními kategoriemi vystupovaly dvě subkategorie, které se vztahovaly ke klientům. Za prvé to byla *cílová skupina klientů* a za druhé tzv. *významní klienti*. V podstatě pro všechny respondentky bylo pro jejich pocity naplnění a spokojenosti v práci důležité, aby pracovaly s tou cílovou skupinou, o které věděly, že je jim vlastní, že pro práci s ní mají vlohy, že jim tzv. „sedne“. Která skupina to je, to věděly buď od počátku, kdy se rozhodly pro pomáhající profesi, nebo to zjistily postupně, prací s různými skupinami klientů. V naprosté většině případů to byli konkrétně senioři:

„Spousta lidí se tomu diví, že pracovat se seniorama je takové neutěšené, já to tak nevidím, já v tom právě smysl vidím, nějaký takový ten vnitřní, těžko se mi to popisuje, ale já mám prostě staré lidi ráda. Ne že bych to o sobě kdykoli věděla, já jsem na to jakoby přišla, nebyl to nějaký záměr ... ale mě se to prostě zalíbilo, pracovat právě s těma seniorama, mě v nich přijde takový jakoby velký potenciál nevyužitý, já se dozvím spoustu zajímavých věcí i prostě od nich, tohle se mi na tom líbí třeba. Já si na internetu přečtu a najdu ledaco, můžu se dopátrat jakýchkoli informací, ale nemůžu se dopátrat jakoby různých věcí, které ti lidé ví. Tahle generace zrovna. Jako jejich vzpomínky, jejich prožitky, takové ty souvislosti, které člověku ten obzor rozšíří, než když si prostě

přečte noviny nebo se podívá na zprávy. Má to takovou větší kontinuitu pro mě, ten svět celý potom, i díky tomu, že se setkávám s pohledem právě těch starších lidí na různé věci. Takže proto to mám ráda.“

(Patricie)

Za významné klienty byli označeni někteří z klientů, s kterými respondentky navázaly a udržovaly užší, nadstandardní přátelské vztahy. Ty měly dvojí podobu, buď si klientka „našla“ svou pečovatelku, nebo si pečovatelka našla cestu k některému z klientů. Tato pouta byla udržována i potom, kdy pečovatelka změnila pracoviště a byla ukončena často až smrtí klienta – seniora. Nikdy o těchto vztazích ale respondentky nehovořily v tom smyslu, že by je vnímaly jako kvazirodinné:

„Maruška nedávno prohlásila, že kdysi dávno, nevím, jestli jí můžu věřit, že se modlila, aby jí Bůh seslal někoho, koho bude mít ráda a ona říká - no, a došla ty!“

(Berta)

„Ty vazby jsou hlubší, jako Zdenička se rozhodla, že když jsem to měla blbý doma, tak že mi bude dělat mámu a modlila se za mě, abych tady mohla být, a toho já si vážím.“

(Jana)

Rád bych se ještě zmínil o *syndromu vyhoření*, s kterým udělalo zkušenost několik respondentek: *„jako prostě pořád dáváš a máš pocit, že je všechno v pohodě, ale pak prostě nějak zjistíš, že máš nějakou díru v sobě, že prostě nemáš z čeho pak dávat“* (Judita). Zvolenou strategií jednání v reakci na vyhoření se stala změna (zaměstnání), která jim měla umožnit regeneraci a opětovný návrat do sociálních služeb, protože se domnívaly, že jejich místo je v pomáhající profesi. Hana se ve svém případě rozhodla pro delší „dovolenou“ a odjela do zahraničí, aby strávila nějaký čas v kontemplativním klášteře na hostovském pobytě. Judita se rozhodla na čas opustit profesi a pracovat manuálně v továrně, aby si odpočinula od klientů. A Anežka začíná zvažovat, že zanechá své práce v Německu a vrátí se domů.

3.3 Vyrovnávání se s nízkým finančním ohodnocením profese

Při úvahách o vyrovnávání se s finančním ohodnocením jejich práce je vhodné vzít do úvahy tři otázky. Za prvé to, jaká je jejich reálná mzda. Za druhé, jak si myslí, že je jejich profese ve společnosti finančně ohodnocena, a za třetí, což bude hlavním tématem této kapitoly, jak se se svým příjmem vyrovnávají.

Pokud jde o výšku jejich (čistých) platů, ta se ve většině případů pohybovala v rozmezí 14 až 15 tisíc korun. Z tohoto průměru vybočovaly jen Patricie, která pracuje jako vedoucí služby (17 tisíc) a Anežka (20 tisíc), která pracuje v Německu. Pro porovnání, průměrná mzda v ČR pro rok 2015 je 26 611 korun. Pokud jde o výdaje na bydlení, jakožto nejvýraznější částky jdoucí na výdaje, ty byly průměrně 4 až 5 tisíc korun. Méně platily jen Jana (1 tisíc), která bydlí v podnájmu u zaměstnavatele, a Berta, která jako jediná bydlí u rodičů a neplatí nic. Víc platí za bydlení jen Patricie (8 tisíc), která bydlí sama v pronajatém bytě.

Pokud jde o finanční ohodnocení profese jako takové, všechny respondentky je shodně označovaly za nízké, ale braly to jako fakt, který nemůžou změnit.

Pokud tedy vezmeme, že většina respondentek má podobný plat, který hodnotí jako nízký, byly rozdíly v tom, jak s tímto platem vychází, na co jim stačí a na co už ne, a jaké strategie jednání volí, aby s ním vyšly. V tomto smyslu byly identifikovány tři hlavní kategorie, reflektující vyrovnávání se s (nízkým) příjmem.

3.3.1 *Docela vycházím*

Šlo o nejčastější zhodnocení toho, jak vychází se svým příjmem a bylo dáno v jednotlivých případech vždy kombinací různých faktorů, jedním z nichž byla vždy *forma bydlení*. U Berty tím, že jako zástupkyně vedoucího má o něco vyšší plat a bydlí u rodičů, takže má na bydlení nulové výdaje. U Františky tím, že bydlí ve vlastním bytě od rodičů a současně orientací na spirituální hodnoty. U Jany tím, že jako vedoucí služby má příjem vyšší, ovšem náklady na bydlení také, a *preferencí nízkonákladových volnočasových aktivit* (muzicírování s přáteli):

„Jo, a budu spokojená do té doby, než si budu muset rozmyslet, jestli si mám koupit jídlo nebo případně nějaké léky nebo nové boty. Jako i tak, každý člověk musí umět plánovat a promýšlet, co si může dovolit a pokud by to bylo, jestli můžu zaplatit nájem nebo jídlo, tak je to trošku, tak tam by asi byla nespokojenost, to bych musela řešit nějak

jinak, ale nevím, jestli bych to řešila změnou zaměstnání a jestli bych to neřešila spíš jakoby změnou bydlení.“

(Patricie)

Tím naráží na to, že dříve měla spolubydlící, které se ale postupně odstěhovaly a Patricie nové nesháněla a zkouší zatím nájem bytu utáhnout sama. A konečně u Anežky tím, že otázku nízkých příjmů ze zaměstnání už před lety řešila *přesunem výkonu profese do zahraničí*.

Pokud jde o společenskou vrstvu, všechny respondentky z této kategorie samy sebe řadily, až na Anežku, do kategorie střední třídy (na škále: vyšší – vyšší střední – střední – nižší střední – nižší). Anežka se, zdánlivě paradoxně, řadila jako jediná do nižší vrstvy, přestože má nejvyšší plat. Protože ale většinu času tráví v zahraničí, tak to vztahuje na německé poměry, kde ta výše jejího příjmu už vypadá jinak, protože jde o práci (pečování o seniory v jejich rodinách), kterou tam dělají jenom ženy z východní Evropy:

„Kdybych tam chtěla žít, tak by se mi to absolutně nevyplatilo, na německý poměry je to si myslím docela málo peněz... Ano, jenom Polsko, Slovensko, Česká republika, teď začíná Rumunsko, Bulharsko. Rumunky, Bulharky teď, jako si myslím, jsou umísťované z toho důvodu, že jsou levný, není tam pevná cena, to si určí agentura.“

(Anežka)

3.3.2 Příjem na přežití

Respondentky této kategorie hodnotily svůj příjem jako nízký s tím, že s ním vychází, ale už jim neumožňuje, po zaplacení bydlení, stravy a dalších nutných výdajů, dovolit si toho moc navíc: *„no, je to nic moc, ale jako uživí mě to. Je to takový tak akorát, no, na to živobytí, moc si toho nemůžu jako dovolit“* (Judita).

„Jak se s tím dá žít? No, moc ne, dá se s tím dobře přežít, jakoby, pokud máte nízké, nevím jak to říct. Pokud si nic nepřejete v životě, jako hodně cestovat anebo se dobře oblíkat; typický sociální pracovník, to vidíte, ne, džíny, svetr, ale pokud máte jiný představy, co byste ještě chtěli, tak z toho se to opravdu nedá. Z tohoto nenašetříte, ještě kór u neziskovek.“

(Dana)

Ani v jednom případě nebyl nízký příjem zvažován jako důvod pro odchod ze sociální oblasti, důvody pro setrvání se ukazovaly jako silnější: „*ale není to pro mě to rozhodující, rozhodně v práci, ve výběru povolání, já bych to neměnila, asi kdyby mi někdo dával někde víc, že, mám tam výbornej kolektiv [v práci]*“ (Judita).

„*Podívejte, kdo by to nechtěl dělat za ty peníze, tak by to prostě nedělal, ale my, kteří to chceme dělat, tak to bereme tak, jak to je, částečně proto, že s tímto nemá cenu se vztekat, nikdy jsem se jakoby nevztekala... Na pohovorech se mě na to ptali [na plat] a já říkám, tak můžu čekat snad víc, tady od vás? Tak asi vím, do čeho jdu, že?*“

(Dana)

Zvolenými strategiemi pro vyžití s platem se staly u Judity kombinace formy bydlení (*spolubydlení* v podnájmu) a preference nízkonákladových volnočasových aktivit (zpěv ve schůle, hraní v amatérském divadle). U Dany opět spolubydlení a přesun výkonu profese do zahraničí (Anglie), kde zrovna začínala a čekala, jak dopadnou její očekávání:

„*Já si myslím, že v tomhle státě je to špatný hodně, tady většina lidí nevydělává dobře, proto jsem šla pryč, protože jsem věděla, že nemám šanci... Ono je to těžký, když někde jedete, vyděláte víc peněz, má to samozřejmě svoje mínusy, hodně mínusů, ale vyděláte víc peněz, když se sem vrátíte a když si představíte, že vyděláte jedenáct tisíc, tak to je hrozný, to je strašný nepoměr, když v Anglii vyděláte čtyřicet tisíc, to se nedá srovnávat.*“

(Dana)

Obě respondentky se samy shodně zařazovaly do nižší střední třídy. Je zajímavé, že do nižší střední vrstvy (a Anežka do nižší) se zařadily současně ty stejné ženy, které jako formu bydlení zvolily spolubydlení s někým dalším, aby tak snížily své celkové výdaje. Spolubydlení samotné však nebylo hodnoceno nijak negativně, oproti výsledkům, které uvádí Král (2009), kde pro single ženy bylo důležité samostatné bydlení jako výraz vlastní nezávislosti, a Kala (2014), kde bylo nezelenými singles spolubydlení hodnoceno negativně, jako výraz nedospělosti. Zdá se, že možnost pracovat v sociální oblasti byla důležitější než forma bydlení. Králův (2009) výzkum také ukázal, že vysoká ekonomická náročnost vedení samostatné domácnosti motivuje

některé singles pro další studium a zvyšování si vzdělání jako cesty ke kariéernímu postupu a tak cesty k vyšším příjmům. Tuto strategii respondentky nezvažovaly, vyjadřovaly se k ní zamítavě, Evu studium nikdy moc nebavilo a Dana už se na ně cítila stará. Podobně se vyjadřovaly i respondentky z předchozí kategorie. Domnívám se, že je to dáno i tím, že možnosti kariéerního postupu v zařízeních sociálních služeb jsou často velice omezené, protože permanentní nedostatek financí na jejich provoz nutí jejich zřizovatele redukovat strukturu pracovních míst na nejnižší možnou míru, kdy výsledná podoba je často: vedoucí služby – jedna sociální pracovnice – několik pracovníků v sociálních službách, a rozdíly v jejich platech také nejsou velké.

3.3.3 *Vycházím královsky*

Poslední identifikovaná kategorie se týká Jany, jejíž příjem tvoří plat ze zkráceného pracovního úvazku a částečný invalidní důchod a která tvrdí, že vychází s penězi: „*královsky, jako na to, že mám malý plat a nezvládám si našetřit na bydlení z toho malého platu, tak se mi daří dělat spoustu dobrých skutků, i třeba dva až tři tisíce rozdám nebo investuju do chudých lidí.*“ Dosahuje toho kombinací formy bydlení, kdy bydlí za symbolický poplatek v jednom malém pokoji přímo v Domově, kde pracuje, a volbou *dobrovolné skromnosti* jako životního stylu.

Ze svého platu tak dokáže ještě ušetřit dost peněz, aby mohla každý měsíc posílat až tři tisíce korun sociálně slabé rodině, kterou finančně podporuje už několik let: „*já mám jednu rodinu, která má pět dětí a kde manžel se zamlada zadlužil na automatech nebo sázením... Tři tisíce dneska víceméně rozdám do Božího království.*“ Snad i proto sama sebe řadí do střední třídy.

3.4 Společenské ohodnocení profese

Pokud jde o otázku prestiže profese, jednoznačně kladně a často i vysoce byla hodnocena jak respondentkami samotnými, tak jejich rodinami a blízkými: „*jo, jsem hrdá a mí rodiče jsou hrdý, nevím, jestli je to hrdost, ale jako asi jo, když něco, tak se chlubí, i bratr se chlubí*“ (Berta).

„*Jo, hodně mě obdivujou, někteří, že by takové zaměstnání dělat nemohli, ale to je jasný, každý má na něco jinýho, mamka s tatškou jsou na mě pyšný, bych řekla.*“

(Judita)

Reakce a hodnocení širšího okolí jsou už ale ambivalentní, mísí se v něm ocenění na jedné straně s rozpaky a soucitem či politováním na straně druhé. Případně neporozumění vlastnímu obsahu profese: „zaznamenávám, že prostě někteří lidé mají rozpaky, jako pečovatelská služba, jo, tak to musí být těžký, prostě to je taková reakce, ale jako všechno má svoje“ (Patricie).

„Úplně nezávisle se setkávám s lidma, kteří jako sprásknou ruce, jak toto můžeš dělat, stejně tak nezávisle se setkávám s lidma, já, to musí být náročný, jo, tak to je fajn, že děláte tuhle práci, takže spíš jak kdo. Pořád je kolem mě ale spousta lidí, kteří se mě zeptají, jestli rozvážím ty kastrůlky s těma obědama a nechápou, že bych taky jako mohla dělat něco úplně jinýho.“

(Hana)

3.5 Partnerské a rodinné postoje a plány

Rozhovory odhalily, že všechny respondentky jsou věřící a praktikující katoličky. O některých jsem to dopředu věděl, o některých ne. Už během rozhovorů se ukázalo, že jejich náboženská víra prostupuje více či méně všechny oblasti jejich života, včetně představ o rodině a podobě partnerského života.

Katolická morální nauka, obsažená v Katechismu katolické církve, říká, že každý člověk je povolán k čistotě. Ta má dané podoby, pro laiky připadají v úvahu buď celibát, nebo manželský život. Pokud věřící necítí povolání k celibátu, očekává se od nich předmanželská čistota. Neexistuje tu prostor pro alternativní nemanželské vztahy. Manželství samotné má podobu monogamního celoživotního svazku muže a ženy. Rozvod se nepřipouští, pouze rozluka od stolu a lože v případech, jako je třeba domácí násilí. Manželství je zaměřeno na dobro manželů a plození dětí. Jako těžce hříšné se kvalifikuje odmítání dětí spojené s užíváním abortivní antikoncepce a potraty. Stejně tak na druhou stranu všechny metody umělého oplodnění (1995, čl. 2331-2400).

Všechny respondentky, jako věřící i praktikující křesťanky, v zásadě vycházely při pohledu na partnerský život a rodinu z těchto ideálů, žádná z nich učení církve nezpochybovala a nestavěla se vůči němu do opozice. Jejich partnerské postoje a plány se tedy v podstatě kryly s těmi rodinnými, vztah byl vnímán jako závazná volba a intimní život jako součást dlouhodobého vztahu. To koresponduje se závěry výzkumu

věřících singles, který dělala Bartošová (2005). Alternativní vztahy na krátkodobé a sexuální bázi, které popisuje Tomášek (2006), pro ně přijatelné nebyly.

Pokud jde o minulé vztahy, analýza ukázala tři kategorie zkušeností se vztahem. U Hany to byla *absence minulých vztahů*. Udává jen krátkodobé platonické „jiskření“ s kamarádem z farnosti. Tři respondentky se nacházely v situaci nazvané *po dlouhodobém vztahu*. Ve všech případech bylo zajímavé, že konec vztahu byl zatížen nějakou negativní skutečností či událostí v životě (vězení partnera, vznik větších dluhů, závažná nemoc). Zbytek respondentek měl pouze *krátkodobé zkušenosti se vztahem*.

Pokud jde o současnost a budoucnost, tedy partnerské (a rodinné) postoje a plány respondentek, při analýze byly identifikovány tři následující hlavní kategorie.

3.5.1 Pasivní otevřenost vztahu

Šlo o nejčastěji zastoupený postoj. Charakterizovala ho otevřenost případnému vztahu, která se ale pojila s pasivitou, nehledáním partnera, *vyčkáváním*, čekáním na toho pravého: „*já se modlím za životního partnera každý den a prostě pokud to tak má být, tak to tak bude, já tomu věřím, no*“ (Judita).

„*Možná je to moje lenost, ale občas si říkám, že su fakt blbá, že kdybych chodila někam ven, že určitě někoho mám a bylo by to o něčem jiným, ale potom mě to zase přejde, to já tak jednou za tři měsíce mám takovou depresi tak dvouhodinovou, tříhodinovou.*“
(Berta)

U všech respondentek figuroval *nedostatek času* jednak jako překážka pro možnost nalezení vhodného partnera, na druhou stranu to, čím byl tento nedostatek času zapříčiněn, zase fungovalo jako částečná náhrada partnerského vztahu. U Berty byl nedostatek času dán vytížeností prací v zaměstnání a doma v hospodářství:

„*Máš dny, kdy si prostě říkáš, ty jsi ale kráva, v Domově sedřená, doma sedřená, nikam nejdeš. Já to řeknu upřímně, já když už mám po dvou dvanáctkách, já nemám náladu jít někam večer si sednout, i když kamarádka mě zve, já prostě už na to nemám, abych někam šla, když třeba vím, že ráno musím zase jít třeba kopat.*“
(Berta)

U ostatních respondentek, které žijí ve městě, byl nedostatek času dán hlavně jejich seberealizací se ve volnočasových aktivitách a setkáváním se s přáteli: „*ono to spolyká dost času, je fakt, že s lidma jsem převážnou dobu každodenní, jednak v práci, ale potom i mimo práci jsem dál jakoby s nějakýma lidma, takže já spíš jako mám potíž najít si dostatek času pro sebe*“ (Patricie).

Otevřenost vztahu lze spatřovat i v nárocích na případné partnery, které nebyly hodnoceny jako vysoké, včetně víry partnera, která byla preferována, nikoliv však nezbytně:

„*Ne, nemám je vysoko, nemusím mít vysokoškoláka, protože vím, že i když máš vysokoškolskej titul, nezaručí ti to, že ten člověk je inteligentní, to jsem zjistila na vysoké škole, takže ti to nezaručí jeho inteligenci, jeho citění. I ten traktorista může být víc inteligentnější než nějaký vysokoškolák, jako nemám vysoký nároky... A to je další pravidlo, ne každej katolík je dobrý katolík, nemůžeš brát, když chodí do kostela, tak bude dobrej, to já tak neberu, já nejsem ten typ, abych hledala v kostele, z toho už jsem vyrostla.*“

(Berta)

Ani jedna z respondentek této kategorie necítila velkou touhu po dětech a s faktem, že by nakonec děti vůbec neměly, se zdály být smířené, odevzdané: „*já po nich teďka netoužím, nemám v současný době pocit, že mě tikají biologický hodiny a tak ani s tou operací jsem neměla moc problém, protože tam taky hrozilo, že nebudu mít děti, jako nějak mě to moc netrápí*“ (Judita). V úvahu nepřipadalo ani „opatřit“ si děti jinak, bez partnera:

„*Pokud prostě člověk má mít děti, tak je dobré mít toho člověka, s kým ty děti máš... Takový člověk prostě v mém životě není, takže já nepřemýšlím o tom, jestli chci mít děti nebo ne. I kdybych je chtěla mít, tak prostě ne za každou cenu, ne. Prostě jako, že chci mít děti, tak udělám cokoliv, to já neudělám cokoliv, fakt ne.*“

(Patricie)

3.5.2 Nastupující rezignace na vztah

Postoj, který byl identifikován u Jany a Anežky. Obě prošly dlouhodobým vztahem, jehož rozpad byl zatížen negativními emocemi. Jana udržovala platonický

vztah s mužem ve výkonu trestu odnětí svobody, který ji pouze využíval, ale trvalo jí dost dlouhou dobu, než to pochopila. Rozpad Anežčina vztahu byl spojen se vznikem velkých dluhů. Tato zkušenost v nich zanechala jistou skepsi. Dalším významným faktorem formujícím jejich postoj je jejich životní styl (*vytíženost v práci*), spojený se specifickou podobou sociální izolace. Jana tráví většinu času v Domově, kde pracuje, bydlí, odpočívá, má kamarádky, takže za brány Domova se moc často nedostává. Anežka zase tráví většinu času u svých klientů v Německu v nepřetržité službě, a když je doma a má celé dny volno, tak neví, co si počít s volným časem, protože její přátelé chodí do práce. Dalším faktorem je jejich *zvyšující se věk* a konečně u obou i jistá míra *zdravotní indispozice*. U Jany hlavně fyzická, u Anežky psychická:

„Člověk si myslí, má pocit jakoby, že mu život utíká a nic se nezmění, že jakoby zůstane sám v mém případě... Rodinu už ani ne, a no, samozřejmě čím dýl to trvá, čím je člověk starší, tím se s tím jakoby smiřuje a je pro něj těžký si představit něco jinýho, takže já se s tím jako pomaličku smiřuju a jestli něco přijde nebo, ale na druhou stranu, já mám takových problémů sama se sebou, věci který jsou potřeba řešit, že to by ani nebylo možná vhodný tím pádem, to ale nebude nikdy, protože toho času nezbývá.“

(Anežka)

„Otevřená jsem jen malounko, můj životní styl mi to moc nedovoluje, takhle, to bych asi musela přestat pracovat tady v této organizaci, protože já jsem plně vytížená, unavená a mít plnej úvazek a mít k tomu rodinu, já si to ve své situaci neumím představit... Vhodný partner se nehledá a nenaskytuje, tím, že jsem zavřená vlastně tady, tak se ani nepotkávám s někým novým a nikdo z mých starých známých prostě není žádný potencionální uchazeč a to bych musela někam jezdit...“

(Jana)

Postoj k partnerskému vztahu se odrážel i v uvažování o dětech, kdy se pomalu smiřují s tím, že asi žádné mít nebudou, přestože i zde si zachovávají jistou otevřenost: *„samozřejmě to nechávám otevřený, ale jsem pesimistická, mám pochybnosti a nevím, jestli vůbec“* (Anežka).

„No takhle, můj biologickéj věk vhodný na početí se pomaličku zúžuje, ale vzhledem k tomu, že Sára rodila v devadesáti, tak, což si nemyslím, že by to byl můj případ, ale

proč ne ve 45 nebo 46, jo? A když Bůh bude chtít, tak je to možné, když nebude chtít, tak to nemusí být. “

(Jana)

Jana ve svém singlovství vidí výhodu pro svoji práci, že jí poskytuje prostor plně se jí věnovat a ve volném čase se regenerovat na další službu: *„můžu se plně věnovat tady této práci, svůj volný čas soustředit na odpočinek, nebo na nějaký vzpružení pro další práci.“* Anežka zase nachází smysl a útěchu ve víře a ve společenství věřících kamarádek, které fungují jako spřízněné duše:

„Víra je moje jediná naděje, je to jediná správná cesta ... a jinak jako moc radosti v životě nemám... Společenství - jsou úžasný, jako za holky jsem hrozně ráda, to mě baví, to je fajn, to jsou prostě kamarádky, druhá rodina, to jako je úžasný a vím, že je to hrozně vzácný.“

(Anežka)

3.5.3 Nepotřeba vztahu

Tato poslední kategorie byla identifikována u Hany. Ta od mládí silně toužila po dvou věcech, které nedokázala skloubit, totiž zasvěcený život a pomáhající profesi. Zkusila žít v klášteře, ale touha pomáhat ji přivedla zase zpět do světa: *„na jednu stranu bych chtěla ten klášter a na druhou stranu pořád tam někde vzadu viselo, že prostě chci ty seniory a nedalo se to spojit, takže to bylo spoustu let hledání a různých bojů.“* V současnosti tak pracuje se seniory a do kláštera jezdí na pravidelné pobyty, aby zde v tichu načerpala sílu a energii pro další službu. Žije v podstatě zasvěceným životem ve světě, kdy se jí během dne střídá práce s klienty s časem, kdy je sama doma a odpočívá: *„hodně často jsem sama, hodně často jsem úplně sama a vždycky říkám, že se těším večer domů, že přijdu a nikdo tam nebude a nebude mi dávat žádný blbý otázky.“* Její práce jí přijde jako fyzicky náročná a těžko slučitelná s rodinným životem, proto jí singlovství přijde v jejím vlastním případě jako optimální životní strategie:

„Já jsem někdy tak uježděná, ulítaná, vyřízená večer, že já si vůbec neumím představit, že bych měla rodinu, opravdu ne. Protože někdy ten den je úplně v pohodě, jsem schopná odpoledne někam jít a někdy prostě ten den je příšerný, tak jsem ráda, že

přijdu domů, zapnu televizi, vytáhnu háčkovanej ubrus a jedu, opravdu si myslím, že s tímhle zaměstnáním skloubit rodinu je strašně náročný.“

(Hana)

Zároveň ale paradoxně přiznává, že v jistém období uvažovala o dítěti, chtěla ho – do pěstounské péče:

„Jo, určitý období jo i, jako tam hrála určitě nějaká ta záležitost, že jsem zkoumala, jak to je, protože tím, že jsem vlastně v té době měla byt v osobním vlastnictví, tak bych si mohla vzít dítě do pěstounský péče. Tam je ta podmínka toho vlastního bydlení. Nějakou dobu jsem to tak jako prozkoumávala a přemýšlela a pak se to ve mně tak nějak uklidnilo a myslím, že tak jak je to teď, tak je to dobře.“

(Hana)

Největší smysl momentálně vidí ve své službě a v silném přátelském poutu s kamarádkou, která s ní kdysi odešla do kláštera a už tam zůstala a skloubila ve svém životě to, co vždycky hledala Hana, klášter i seniory, protože se v klášteře stará o staré spolusestry:

„Já mám Markétku hrozně moc ráda, my jsme spolu hodně dlouho kamarádily, ona u mě i jednu dobu bydlela a já tím, že vlastně ona dělá v podstatě to stejný, a tím, že jakoby na sebe nějak můžeme myslet, můžeme se nějak propojit motlitbou, tak to je pro mě momentálně asi tak nejsilnější táhlo ve mě. Že prostě najednou děláme to stejný, zrovna my dvě. Každá jinak, než jsme si trochu představovaly, takže to je pro mě momentálně hnací motor.“

(Hana)

3.6 Shrnutí

V této kapitole bych nejprve rekapituloval a shrnul výsledky provedené analýzy a posléze zhodnotil možné využití výzkumu a možnosti navázání na něj.

3.6.1 Shrnutí výsledků analýzy

Pokud jde o první výzkumnou otázku, tedy jaké jsou motivace mladých single žen k práci v pomáhající profesi, výzkum ukázal, že nejčastějším důvodem byl přesun

z jedné pomáhající profese (zdravotnictví) do druhé (sociální služby), protože v té první se jim nedařilo k jejich spokojenosti realizovat své představy o pomáhání. V našem současném zdravotnickém systému nenacházely dostatečný prostor pro individuální přístup k pacientům a respekt k celé šíři jejich potřeb (bio-psycho-socio-spirituální model potřeb). Touha zůstat v pomáhající profesi je tak dovedla do sociální oblasti, od pacientů ke klientům. Dalším motivem pak bylo hledání takové práce, či spíše povolání, které by splňovalo požadavky smysluplnosti, potřebnosti, sebenaplnění. V tom případě se tedy jednalo o příchod do sociální oblasti z prostředí mimo pomáhající profese. Poslední motivací byla neschopnost uplatnit se v jiné profesi, kdy výkon pomáhající profese se tak stal zároveň jistou „z nouze ctností“. Všechny tyto motivace se ukázaly jako víceméně setrvalé a respondentky vyjadřovaly touhu v sociální oblasti setrvat.

Pokud jde o význam, který respondentky přikládaly své práci, tak nejčastěji se jednalo o pojmání práce jako pomoci potřebným či službu, která chtěla být realizována jinak, alternativně, než jak se provádí v nemocnicích a ústavech. Tedy mimo jiné mít čas na jednotlivé klienty, neorientovat se na výkony, ale na „bytí s klienty“ a komunikaci s nimi, už zmíněný individuální přístup k nim a holistické pojetí jejich potřeb. Mezi důležité aspekty této alternativně pojímané služby byla zahrnována jednak potřeba pracovat s cílovou skupinou klientů, která je respondentkám vlastní a dále dobré pracovní vztahy s kolegyněmi, jejich společné nasměrování, sdílená vize. Jako důležité a jednoznačně preferované bylo pro respondentky pracovat v malém zařízení s dostatkem personálu, které umožňuje tento jiný styl péče. A konečně křesťanské hodnotové zakotvení organizace či zařízení jako záruky jisté úrovně poskytovaných služeb. Dalšími identifikovanými významy práce byly práce jako zaměstnání, práce jako sebetvorba a práce jako domov.

Pokud jde o finanční ohodnocení profese, respondentky se shodovaly na tom, že je nízké a skoro všechny také pobíraly podobně nízký plat. Většina z nich s ním ale vychází docela dobře, čehož dosahují kombinací několika strategií, které se opakovaly. Nejčastěji šlo o zvolenou formu bydlení (často spolubydlení) a preferenci nízkonákladových volnočasových aktivit. Zajímavou strategií byl ve dvou případech také přesun výkonu profese do zahraničí (Německo, Anglie). Svoji práci vnímaly respondentky a jejich nejbližší okolí spíše jako potřebnou, záslužnou, prestižní. U širšího okolí vnímaly ambivalentní postoje. Na jedné straně respekt a uznání, na druhé straně spíše rozpaky a politování, anebo naprosté nepochopení obsahu profese.

Pokud jde o partnerské a rodinné postoje a plány respondentek, ty byly určovány hlavně kombinací tří významných faktorů. Prvním byla zkušenost z předchozích vztahů, kde byly zaznamenány tři možnosti – absence minulých vztahů, krátkodobé zkušenosti se vztahem a situace po ukončeném dlouhodobém vztahu. Druhým faktorem byla podoba současného životního stylu, spojená s jejich single stavem. A posledním důležitým faktorem bylo to, že všechny respondentky byly věřící a praktikující katoličky, které se vůči církevní morální nauce ohledně manželství a věcí s ním spojených nevymezovaly nijak negativně. Nejčastější postoj respondentek byl nazván jako pasivní otevřenost vztahu, který byl charakterizován právě onou pasivitou, vyčkáváním, čekáním na toho pravého, na kterého nebyly kladeny ovšem žádné zvlášť vysoké nároky a stejná náboženská víra byla pouze preferovaná. Druhým zaznamenaným postojem byla nastupující rezignace na vztah, která byla dána souhrou několika okolností. Částečně negativní zkušeností z posledního dlouhodobého vztahu, zvyšujícím se věkem, vyčerpáním v práci a jistou zdravotní indispozicí. U všech respondentek se s ohledem na jejich víru jejich partnerské a rodinné postoje kryly, vztah byl vnímán jako závazná volba a intimní život jako součást dlouhodobého vztahu. Alternativní vztahy na krátkodobé a sexuální bázi pro ně přijatelné nebyly, stejně jako možnost opatřit si dítě bez partnera. Ani jedna z respondentek také necítila velkou touhu po dětech a s faktem, že by nakonec děti vůbec neměly, se zdály být smířené, odevzdané. Posledním identifikovaným postojem pak byla nepotřeba vztahu, který měl konkrétní podobu jisté formy neoficiálního zasvěceného života ve světě.

3.6.2 Kritická diskuze nad výsledky výzkumu

Jak už bylo řečeno, tento výzkum je nutno považovat za pouhou sondu do zkoumané oblasti. Z toho důvodu je také zřejmé, že nemohlo dojít k teoretické saturaci, tedy stavu, kdy „už nejsou nalézána žádná data, která by mohla být použita pro formulování dalších kategorií“ (Disman, 1993, s. 301).

S ohledem na to by bylo zajímavé realizovat výzkum až do konce v tom smyslu, že by byly vedeny rozhovory s takovým množstvím respondentek, aby se dosáhlo teoretické saturace a analýza by prošla všemi třemi typy kódování. Přínosným navázáním na tento výzkum by pak mohlo být srovnání s jinak sestaveným souborem respondentek, např. těmi single ženami, které pracují v sociálních službách ve velkých zařízeních ústavního typu. Bylo by také zajímavé sledovat, jaký význam přikládají singles domovu, co a kde je pro ně domov, vzhledem k tomu, že ve společnosti je stále

domov spojován s rodinou. Jak píše Gilman, domov je domovem tam, kde bydlí rodina. Jinak jde pouze o dům (1980, podle Allan, Crow, 1989, s. 2).

Pokud jde o využití dat získaných výzkumem, domnívám se, že by to bylo možné na poli péče o lidské zdroje v zařízeních sociálních služeb. Jde o to, že hlubší porozumění tomu, jaké významy přikládají své práci single ženy, které tvoří nezanedbatelnou část personálu, by bylo přínosné pro vedoucí řídicí pracovníky i ty, kdo v daných zařízeních provádějí supervizi či intervizi a jiné formy podpory zaměstnanců. Personál těchto zařízení je totiž jejich hlavní devízou a péče o něj by měla být samozřejmostí. Nejde jen o to, jak uvádí Bednář, že to ukládají standardy kvality. Praxe je často právě opačná. Péče o personál je často až někde na posledním místě a omezuje se na občasné supervize, což je naprosto nedostatečné (2012, s. 124-125). Jde o to, že, slovy jedné z potencionálních respondentek, „nikdo nepečuje o pečující“ a ti jsou tak zbytečně vystaveni zvýšenému riziku syndromu vyhoření, které může být dle Maroona třeba u singles ještě vyšší (2012, s. 43). Větší porozumění svým zaměstnancům by tak mohlo být přínosem.

4 ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo pomocí kvalitativního výzkumu zjistit, jaké významy své práci a osobnímu životu přikládají single ženy působící v pomáhajících profesích. S ohledem na obor mého studia byla z pomáhajících profesí zvolena sociální práce a vlastní cíl byl konkretizován do čtyř výzkumných otázek, z nichž první dvě se týkaly práce v sociální oblasti (motivace pro tuto práci a význam jí přikládaný), třetí byla na pomezí profesního a osobního života (finanční ohodnocení a prestiž profese) a čtvrtá se týkala osobního života (partnerské a rodinné postoje a plány).

Svůj výzkum jsem zaměřil na ženy žijící samy, bez partnera, bezdětné, ekonomicky nezávislé, ve věku cca 25 – 40 let, pracující v sociálních službách. Po oslovení asi 14 potencionálních respondentek se mi z těch, které reagovaly kladně, podařilo sestavit výzkumný soubor, sestávající ze 7 žen, s kterými jsem vedl polostrukurované rozhovory v délce asi jedné hodiny o jejich práci a osobním životě. Rozhovory byly zaznamenávány na diktafon a posléze přepsány pro potřeby analýzy. Jako metodologický přístup byla zvolena zakotvená teorie a v jejím rámci proběhla analýza dat na úrovni otevřeného a axiálního kódování.

Pokud jde o to, jaké byly jejich motivace pro práci v sociální sféře, tato výzkumná otázka odkazovala především k jejich minulosti a současnosti v profesi. Tři hlavní kategorie motivací byly označeny jako: hledání alternativy k zdravotnickému systému; hledání smysluplnější práce; neschopnost uplatnit se v jiné profesi. Ve velké míře byl vstup do sociálních služeb motivován potřebou uplatnit své představy o možnosti realizovat výkon profese jinak, alternativně, s individuálním přístupem ke klientům a s ohledem na celý komplex jejich potřeb. Pro větší část respondentek tak vstup do sociální oblasti znamenal zároveň odchod ze zdravotnického systému, který se jevil jako rigidnější a více vzdorující možnosti uplatňování moderních trendů v přístupu k pacientům či klientům.

Otázka významu přikládaného jejich práci cílila na současnost a budoucnost výkonu profese. Čtyři hlavní kategorie významů byly označeny jako: práce jako pomoc potřebným; práce jako zaměstnání; práce jako domov, klienti jako rodina; práce jako sebetvorba. Rozměr práce jako pomoci, služby, se vynořoval u všech respondentek a jeho úspěšné realizování při výkonu profese bylo často spatřováno v práci s odpovídající cílovou skupinou klientů, sdílenou vizí personálu o podobě poskytované

služby, u pobytových služeb velikostí zařízení a konečně hodnotovým zakotvením organizace.

Otázka finančního ohodnocení a prestiže profese spadá do oblasti pracovní i osobní. Výše mezd v sociálních službách byla shodně označována jako nízká, rozdíly byly ale v tom, jak se svým platem respondentky vycházely. Míra vycházení s platem byla dána volbou a kombinací několika strategií jednání, z nichž nejčastější byly zvolená forma bydlení včetně spolubydlení a preference nízkonákladových volnočasových aktivit. Míra vycházení s příjmem byla rozlišena třemi hlavními kategoriemi: docela vycházím; příjem na přežití; vycházím královsky.

Partnerské a rodinné postoje a plány byly ovlivňovány především třemi faktory, kterými byly získaná zkušenost z předchozích vztahů, životní styl respondentek spojený s jejich momentálním singlovstvím a náboženská víra. Tři hlavní postoje byly označeny jako: pasivní otevřenost vztahu; nastupující rezignace na vztah; nepotřeba vztahu. Význačnými faktory, které se podílely na tom, že respondentky momentálně nemají partnera, byly jejich pasivita spojená s vyčkáváním a čekáním na toho pravého, vytiženost v práci a obecně nedostatek volného času, zvyšující se věk respondentek a jejich přínáležitost ke katolické církvi.

5 ANOTACE/ANNOTATION

Bibliografický záznam

Kvapil, P. (2015). *Single ženy v pomáhajících profesích* (bakalářská práce). Olomouc: Univerzita Palackého.

Klíčová slova

singles, ženy, pomáhající profese, sociální práce, kvalitativní výzkum, rozhovory, zakotvená teorie

Anotace

Mladí singles jsou prostřednictvím médií často stereotypně zobrazováni jako osoby upřednostňující nezávislý životní styl se zaměřením na svou profesní kariéru a individuální zájmy a odkládající nebo odmítající rodinné závazky. Práce v pomáhajících profesích je časově náročná, nenabízí výrazný kariérní postup ani vysoké výdělků a nepřináší společenskou prestiž. Přesto v těchto profesích najdeme řadu mladých singles, především žen. Jejich zaměstnání a z toho vyplývající životní styl může stěžovat odpovídat jejich mediálnímu obrazu. Otázkou, co tyto mladé lidi motivuje k práci v pomáhajících profesích, jaké jsou jejich životní postoje a plány týkající se partnerských vztahů, rodiny a zaměstnání a jaké významy přikládají své profesi, se snaží zmapovat tento kvalitativní výzkum, zaměřený na single ženy ve věku cca 25 – 40 let, pracující v pomáhající profesi (sociální sféře), ekonomicky nezávislé. Série polostrukturovaných rozhovorů a jejich následná analýza ukázala, že základní motivací pro jejich práci v pomáhající profesi je potřeba moci uplatnit alternativní přístup výkonu své profese, spočívající v individuálním přístupu ke klientům a respektování všech jejich potřeb, včetně spirituálních. Práce v profesi má pro ně především rozměr služby a pomoci potřebným, jenž lze snáze realizovat v menších zařízeních charitního typu. Nízké příjmy ze zaměstnání se pak odrážejí v jejich orientaci na nemateriální spotřebu a nízkonákladové volnočasové aktivity. Jejich partnerské a rodinné postoje, výrazně ovlivněné křesťanskou vírou, se pak vyznačují pasivitou a čekáním na toho pravého, spolu s odmítáním vztahů krátkodobých a nezávazných.

How to cite

Kvapil, P. (2015). *Single women in helping professions* (M.B. Thesis). Olomouc: Palacký University.

Keywords

singles, women, helping professions, social work, qualitative research, interviews, grounded theory

Annotation

Young singles are very often stereotypically portrayed in mass media as persons that prefer independent lifestyle orientated on their professional career and individual interests, and postponing or refusing family obligations. Work in helping professions is time-consuming with a low possibility of greater career and income advancement and without a social prestige. No matter of that we can find a lot of young singles in these professions, especially women. Their occupation and their lifestyle, emerging from it, can hardly correspond to their media picture. The question is then, what are motivations of these young people for working in helping professions, what are their life attitudes and plans concerning partner relations, family and occupation, and what meanings put to their profession. A qualitative research tries to answer these questions. The research is focused on single women, age 25 – 40 approximately, working in helping professions (social work), economically independent. A set of semistructured interviews and their subsequent analysis showed that a main motivation for their work in helping professions is a need to be able to apply an alternative way of execution of their profession, based on individual approach to the clients and respect to all their needs, including spiritual ones. Their work has for them a meaning of service and help to needed people mainly, that is easier to realize in small organizations of charitable type. Low incomes from their job reflect in their orientation on non-material consumption and low-cost free-time activities. Their partner and family attitudes, deeply influenced by their christian faith, are characterized by passivity and waiting for the right one, together with refusing short and independent relations.

6 JMENNÝ REJSTŘÍK

- Allan, Graham 49
- Arnett, Jeffrey 10
- Bartošová, Michaela 16, 42
- Beck, Ulrich 7-8
- Beck-Gernsheim, Elisabeth 8
- Bednář, Martin 4, 49
- Berger, Peter 20
- Budgeon, Shelley 11
- Corbinová, Juliet 20
- Crow, Graham 49
- Čermáková, Marie 10
- Disman, Miroslav 48
- Dudová, Radka 7
- Galland, Olivier 10
- Giddens, Anthony 8
- Gilman, Charlotte 49
- Glumbíková, Kateřina 18
- Goffman, Erving 6
- Guggenbühl-Craig, Adolf 6
- Hamplová, Dana 10
- Hanvey, Christopher 3
- Hašková, Hana 9-10, 14
- Havrdová, Zuzana 4-5
- Hsu, Albert 17
- Chaloupková, Jana 10
- Chorošeninová, Eva 12
- Chytilová, Denisa 11, 16
- Kala, Lukáš 15, 39
- Kastnerová, Markéta 17
- Kaufmann, Jean-Claude 22
- Klinenberg, Eric 13
- Král, Vít 15, 19, 38-39
- Krebs, Vojtěch 4
- Luckmann, Thomas 20
- Macvarish, Jan 12
- Maroon, Istifan 5, 49
- Matoušek, Oldřich 2, 4-5
- Miovský, Michal 20
- Morell, Carolyn 13
- Možný, Ivo 7
- Musil, Libor 3
- Navrátil, Pavel 3

Petrusek, Miloslav 20
Philpot, Terry 3
Rabušic, Ladislav 7, 9
Reynolds, Jill 11-12, 14
Rychtaříková, Jitka 9-10
Schmidbauer, Wolfgang 5-6
Simpson, Roona 12
Singly, Francois de 7
Sobotka, Tomáš 10
Sotoniaková, Eva 3-4
Stein, Peter 11-12
Strauss, Anselm 20
Taylor, Stephanie 11-12
Tomášek, Marcel 11, 13-16, 42
Trimberger, Kay 12, 17
Uhdeová, Zuzana 11
Vohlídalová, Marta 7
Wetherell, Margaret 11-12

7 BIBLIOGRAFIE

- 1) Allan, G., Crow, G. (1989). *Home and Family. Creating the Domestic Sphere*. New York: Palgrave.
- 2) Bartošová, M. (2005). *Sami, přesto ve dvou; reflexe víry a života věřících singles* (diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita.
- 3) Beck, U. (2011). *Riziková společnost*. Praha: SLON.
- 4) Beck, U., Beck-Gernsheim, E. (1995). *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
- 5) Bednář, M. (2012). *Kvalita v sociálních službách*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- 6) Berger, P., Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK.
- 7) Budgeon, S. (2008). Couple Culture and the Production of Singleness. *Sexualities*, č. 3, s. 301-325.
- 8) Čermáková, M. (2000). Zaměstnanost, pracovní kompetence a perspektivy české pracující ženy. In Maříková, H. (Ed.), *Proměny současné české rodiny* (s. 83-99). Praha: SLON.
- 9) Český statistický úřad (2012). Rychle roste počet domácností jednotlivců [online]. Dostupné 26. 7. 2013 z <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/ainformace/78E200316A95>
- 10) Disman, M. (1998). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- 11) Dudová, R., Vohlídalová, M. (2007). Nové tváře rodiny a nové podmínky pracovního trhu – teoretické souvislosti. *Sociologické studie/Sociological Studies*, č. 3, s. 17-33.
- 12) *Etický kodex sociálních pracovníků České republiky*. (1995). Praha: Společnost sociálních pracovníků ČR.
- 13) Giddens, A. (2012). *Proměna intimacy*. Praha: Portál.
- 14) Glumbíková, K. (2014). Situation of single grandmothers with a child in a substitute family care in asylum houses in the Moravian-Silesian region. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 5, s. 94-101.
- 15) Goffman, E. (1991). *Asylums*. London: Penguin Books.
- 16) Guggenbühl-Craig, A. (2007). *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*. Praha: Portál.
- 17) Hašková, H. (2009). *Fenomén bezdětnosti*. Praha: SLON.

- 18) Havrdová, Z. (1999). *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium.
- 19) Hsu, A. (1997). *Singles at the crossroads: a fresh perspective on Christian singleness*. Downers Grove: InterVarsity Press.
- 20) Chaloupková, J. (2010). Rodinné a pracovní starty: rozmanitost modelů vstupu do dospělosti v evropských zemích. In Chaloupková, J. (Ed.), *Proměny rodinných a profesních startů* (s. 25-57). Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- 21) Chorošeninová, E. (2011). *Fenomén singles v ČR - přehledová studie* (bakalářská práce). Brno: Masarykova univerzita.
- 22) Chytilová, D. (2013). *Mediální obraz singles ve vybraných časopisech* (bakalářská práce). Brno: Masarykova univerzita.
- 23) Kala, L. (2014). *Environmentální aspekty životního způsobu českých singles* (disertační práce). Brno: Masarykova univerzita.
- 24) Kastnerová, M. (2009). Ideologie jednotlivců, singles a skutečnost žití o samotě. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 4, s. 134-142.
- 25) *Katechismus katolické církve*. (1995). Praha: Zvon.
- 26) Kaufmann, J-C. (2010). *Chápající rozhovor*. Praha: SLON.
- 27) Klinenberg, E. (2012). *Going Solo. The extraordinary rise and surprising appeal of living alone*. London: Penguin Books.
- 28) Král, V. (2009). *Single ženy současnosti: kvalitativní výzkum* (diplomová práce). Praha: Univerzita Karlova.
- 29) Krebs, V. a kol. (2010). *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer.
- 30) Macvarish, J. (2006). What is the Problem of Singleness? *Sociological Research Online*, č. 3 [on-line]. Dostupné 6. 10. 2015 z <http://www.socresonline.org.uk/11/3/macvarish.html>
- 31) Maroon, I. (2012). *Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků*. Praha: Portál.
- 32) Matoušek, O. (2003a). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- 33) Matoušek, O. a kol. (2001). *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- 34) Matoušek, O. a kol. (2003b). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
- 35) Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.
- 36) Morell, C. (1994). *Unwomanly Conduct. The Challenges of Intentional Childlessness*. New York: Routledge.
- 37) Možný, I. (1999). *Sociologie rodiny*. Praha: SLON.
- 38) Navrátil, P. (2001). *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman.

- 39) Navrátil, P., Musil, L. (2000). Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. *Sociální studia*, č. 5, s. 105-141.
- 40) Petrušek, M. a kol. (1996). *Sociologické školy, směry, paradigmaty*. Praha: SLON.
- 41) Rabušic, L. (2001). *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: SLON.
- 42) Reynolds, J. (2008). *The Single Woman. A Discursive Investigation*. New York: Routledge.
- 43) Reynolds, J., Wetherell, M. (2003). The discursive climate of singleness: the consequences for women's negotiation of a single identity. *Feminism and Psychology*, č. 4, s. 489-510.
- 44) Reynolds, J., Wetherell, M., Taylor, S. (2007). Choice and chance: negotiating agency in narratives of singleness. *Sociological Review*, č. 2, s. 331-351.
- 45) Schmidbauer, W. (2000). *Psychická úskalí pomáhajících profesí*. Praha: Portál.
- 46) Schmidbauer, W. (2008). *Syndrom pomocníka*. Praha: Portál.
- 47) Simpson, R. (2006). The Intimate Relationships of Contemporary Spinsters. *Sociological Research Online*, č. 3 [on-line]. Dostupné 6. 10. 2015 z <http://www.socresonline.org.uk/11/3/simpson.html>
- 48) Singly, F. de (1999). *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- 49) Sobotka, T. (2004). *Postponement of childbearing and low fertility in Europe*. Amsterdam: Dutch University Press.
- 50) Sotoniaková, E. (2005). *Teorie a metody sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- 51) Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.
- 52) Tomášek, M. (2006). Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, č. 1, s. 81-105.
- 53) Trimberger, K. (2005). *The New Single Woman*. Boston: Beacon Press.
- 54) *Zákon o sociálních službách*. Zákon č. 108/2006 Sb. v účinném znění ke dni 6. 10. 2015.